

REGLERING OCH TILLSYN
ÖVER
FINANSIELLA FÖRETAGSGRUPPER
OCH
KONCERNER

AV

ANNA AHLSTRÖM

JURIDISKA FAKULTETEN
LUNDS UNIVERSITET

VT 1998

Förkortningar

Andra banksamordningsdirektivet	Rådets direktiv 89/646/EEG av den 15 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut
BAL	Bankaktiebolagslag (1987:618)
BCCI-direktivet	Rådets direktiv 95/26 EG av den 28 juni 1995 om ändring av direktiv 77/780/EEG och 89/646/EEG om kreditinstitut, direktiv 73/239/EEG och 92/49/EEG om andra direkta försäkringar än livförsäkringar, direktiv 93/22/EEG om tjänster inom värdepappersområdet och direktiv 85/611/EEG om företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper.
BRL	Bankrörelselag (1987:617)
EU	Europeiska Unionen
FFFS	Finansinspektionens författningssamling
Första banksamordningsdirektivet	Rådets direktiv 77/780/EEG av den 12 december 1977 om samordning av lagar och författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut
Kapitaltäckningslagen	Lag om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag (1994:2004)
RRV	Riksrevisionsverket
SPL	Sparbankslag (1987:619)

Ordlista

exponering	ett instituts engagemang och placeringar samt åtaganden utanför balansräkningen
gruppbaserad tillsyn	tillsyn över hela finansiella företagsgruppen eller koncernen
konsolidering	olika metoder vid sammanställningen av den samlade ekonomiska

konsoliderad kapitaltäckning
kvalificerat innehav (av aktier)

ställningen för en finansiell
företagsgrupp
kapitaltäckning på koncernbasis
ett direkt eller indirekt ägande i ett
företag, om innehavet representerar tio
procent eller mer av kapitalet eller av
samtliga röster eller annars möjliggör
ett väsentligt inflytande över
ledningen av företaget

Innehållsförteckning

Förkortningar	1
Ordlista.....	1
1. INLEDNING	6
1.1 Syfte	6
1.2 Metod och disposition.....	7
2. FINANSINSPEKTIONEN - EN ÖVERSIKT	8
2.1 Verksamhetens övergripande mål.....	8
2.1.1 Stabilitetsmålet.....	8
2.1.2 Effektivitetsmålet.....	8
2.1.3 Sundhetsmålet.....	8
2.2 Tillsynsområde.....	9
2.3 Uppgifter och befogenheter	9
2.3.1 Instruktionen för Finansinspektionen.....	9
2.3.2 Tillståndsgivning	10
2.3.3 Uppföljning och tillsyn	10
2.3.4 Internationella uppgifter.....	11
2.3.5 Normgivning.....	11
2.3.6 Övriga uppgifter.....	11
2.4 Sanktionsmedel.....	12
2.5 Överklagande.....	13
3. BILDANDE OCH ETABLERING	14
3.1 Generella regler för bildande av bankaktiebolag	14
3.2 Koncernbildning och finansiell företagsgruppbyggnad.....	15
3.3 Banks förvärv av aktier	17
3.3.1 Förvärv av organisationsaktier.....	17
3.3.2 Förvärv av placeringsaktier.....	17
3.4 Förvärv av annan banks rörelse.....	18
3.5 Aktieförvärv i bankrörelse	19
3.5.1 Ägarprövning vid aktieförvärv.....	19
3.5.2 Aktieförvärv av ett icke-finansiellt företag	21
3.6 Svåröverskådliga företagsgrupper.....	23

3.7 Fusioner	24
3.7.1 Historia	24
3.7.2 Orsaker till fusioner	25
3.7.3 Fusionsregler.....	27
3.8 Bank och försäkringsbolag inom samma koncern	30
3.8.1 Bakgrund	30
3.8.2 Nuvarande reglering	32
3.9 Etableringsregler inom EU	33
3.9.1 Fri etableringsrätt.....	33
3.9.2 Banksamordningsdirektiven.....	34
3.9.3 Hemlandsauktorisering	35
3.9.4 Bankaktiebolag och försäkringsbolag	35
3.9.5 Banker - tredjelandsregler.....	36
3.9.6 Regler för utländska bankföretag enligt BRL	37
3.10 Sammanfattning av Finansinspektionens uppgifter vid etablering	38
3.10.1 Tillstånd vid banketablering	38
3.10.2 Tillstånd vid koncernbildning	38
3.10.3 Tillstånd vid fusioner	39
3.10.4 Tillstånd vid förvärv av aktier i försäkringsföretag.....	40
3.10.5 Tillstånd för EU-etablering.....	40
3.10.6 Tillstånd för tredjelandsetablering	40
4. TILLSYN AV ETABLERADE BANKFÖRETAG	42
4.1 Tillsyn inom EU	42
4.1.1 Ömsesidigt erkännande	42
4.1.2 Hemlandstillsyn	43
4.1.3 Viktiga direktiv från EU	45
4.2 Generellt om Finansinspektionens tillsyn	46
4.2.1 Kapitaltäckning	47
4.2.2 Stora exponeringar	47
4.2.3 Banksmittobestämmelser	49
4.3 Finansinspektionens tillsyn över finansiella företagsgrupper och koncerner	49
4.3.1 Tillsynsområde och ansvar.....	50
4.3.2 Tillsynsredovisning till Finansinspektionen.....	51
4.3.3 Finansinspektionens befogenheter	54
4.4 Sammanfattning av Finansinspektionens tillsyn av finansiella företagsgrupper och koncerner	56
5. SAMMANFATTNING	58
KÄLLFÖRTECKNING	60
Litteratur	60
Lagförarbeten	60
Offentliga utredningar	61

1. Inledning

I Sverige står alla banker och kreditinstitut under offentlig tillsyn. Denna tillsyn utförs av Finansinspektionen. Finansinspektionen är en central tillsynsmyndighet under regeringen.

Vid etablering och fortsatt drivande av en bankrörelse måste de svenska banklagarna iakttas och följas. Det är Finansinspektionens uppgift att övervaka de svenska bankernas verksamhet så att dessa bedrivs på ett stabilt, effektivt och sunt sätt samt inom lagens ramar och respektive banks bolagsordning.

Banklagstiftningen innehåller särskilda regler vid etableringar av koncerner där en bank ingår eller då en finansiella företagsgrupp bildas.

Etableringar av en koncern eller företagsgrupp där en bank kommer att ingå kan ske på olika sätt såsom förvärv av en annan banks rörelse, aktieförvärv i en bankrörelse, aktieförvärv av ett icke-finansiellt företag och genom fusioner. Speciell lagstiftning finns då en bank och ett försäkringsbolag ingår i samma koncern. Sverige medlemskap i EU har inverkat på vår lagstiftning genom olika direktiv. Inom EU finns principen om fri etableringsrätt och regler om hemlandsauktorisering vilket gör det möjligt för banker att etablera sig fritt inom EU om de har en auktorisation i sitt hemland.

Uppföljning och tillsyn skall göras av etablerade bankkoncerner och finansiella företagsgrupper. Det finns bl a regler om gruppbaserad redovisning, kapitaltäckning och stora exponeringar. De är några av de bestämmelser som måste följas och vars efterlevnad Finansinspektionen övervakar. Även här finns en hel del direktiv från EU som ligger till grund för svensk lagstiftning.

1.1 Syfte

Denna uppsats har som syfte att kartlägga dels den tillståndsgivning och tillsyn som utövas av Finansinspektionen över koncerner och finansiella företagsgrupper och dels den reglering som finns på området.

De frågor som kommer att behandlas är följande:

Under vilka förutsättningar och på vilka sätt kan ett bankföretag ingå i en koncern och vilka regler gäller då för koncernen som helhet? Vilka regler gäller inom EU och på vilket sätt har EU påverkat vår lagstiftning? Vilka är Finansinspektionens uppgifter gällande dels tillståndsgivning för blivande finansiella företagsgrupper respektive koncerner vari en bank ingår och dels tillsynen över redan etablerade finansiella företagsgrupper respektive koncerner där en bank ingår?

1.2 Metod och disposition

Den metod som använts i denna uppsats är litteraturstudier och en genomgång av de förarbeten, lagar och direktiv som finns på området. Det finns inte någon omfattande tillgång på litteratur inom ämnet och stora förändringar har skett under de senaste åren. Därför har den största delen av den information som uppsatsen är byggd på erhållits från propositioner, lagar och direktiv.

Uppsatsen är indelad i tre delar. I den första delen ges en översikt av Finansinspektionen och dess verksamhet. Dess mål, tillsynsområde, uppgifter och befogenheter kommer att beskrivas generellt.

I den andra delen kommer bildande och etablering av en finansiell företagsgrupp eller en koncern vari en bank ingår att behandlas. Vidare skall de etableringsregler som finns inom EU att beskrivas.

I den tredje och sista delen skall de tillsynsuppgifter som Finansinspektionen har och de direktiv från EU som ligger till grund för svensk lagstiftning att kartläggas.

2. FINANSINSPEKTIONEN - EN ÖVERSIKT

Finansinspektionen är en central tillsynsmyndighet under regeringen för tillsynen över finansiella marknader, kredit- och värdepappersinstitut samt det enskilda försäkringsväsendet. Finansinspektionen bildades 1991 genom en sammanslagning av de tidigare Bank- och Försäkringsinspektionerna. Tillsynsverksamheten är uppdelad i tillståndsfrågor och rättsfrågor, operativ tillsyn och finansiell analys. Finansinspektionen har även ansvar för insiderregistret och övervakar insideraffärer.

2.1 Verksamhetens övergripande mål

Målen för den statliga tillsynen över det finansiella systemet motiveras av tre grundläggande skyddsintressen.¹

2.1.1 Stabilitetsmålet

Detta mål förutsätter bla att myndigheten verkar för att enskilda finansinstitut har en betryggande soliditet och att eventuella återverkningar i det finansiella systemet minimeras. Finansinspektionen analyserar utvecklingen på de finansiella marknaderna både generellt och i de enskilda instituten. Den utvärderar systematiskt var problem- och riskområden finns. Vidare följer inspektionen upp verksamheten i finansinstituten genom tillsyn och främjar på sådant sätt att instituten arbetar inom ramen för ett rimligt risktagande. Genom normgivning bidrar Finansinspektionen för att instituten bedriver sin verksamhet under god kontroll.

2.1.2 Effektivitetsmålet

Myndigheten skall verka för att det finansiella systemet präglas av konkurrens, överskådlighet och god genomlysning. Tillfredsställande information skall ges till konsumenter och aktörer på marknaden. Inspektionen skall verka för självdisciplin och självreglering hos företagen.

2.1.3 Sundhetsmålet

Finansinspektionen ser till att instituten följer lagar, förordningar och andra regler. Vidare verkar inspektionen för en hög etik inom det finansiella systemet

¹ RRV, Statens tillsyn av den finansiella sektorn s. 30-33
Ekelund, Finansinspektionen och dess verksamhet s. 7 ff

och övervakar att aktörerna svarar mot högt ställda krav på integritet, kompetens och god affärssed.

2.2 Tillsynsområde

Under Finansinspektionens tillsyn står över 2000 institut och marknadsplatser. Dessa är bankkoncerner inklusive dotterbolag och filialer, försäkringsbolag, försäkringsmäklare, värdepappersinstitut och fondbolag, finansbolag, mellanhandsinstitut d v s kreditaktiebolag och hypoteksinstitut, kreditmarknadsbolag, Stockholms Fondbörs, understödsföreningar, Värdepapperscentralen VPC AB, OM Stockholm AB, Penningmarknadsinformation PMI AB och Upplysnings-Centralen AB.²

2.3 Uppgifter och befogenheter

Finansinspektionens uppgifter och befogenheter anges i förordningen (1992:102) med instruktion för Finansinspektionen. Särskilda uppgifter finns i den speciallagstiftning till vilken instruktionen hänvisar. Föreskrifter och allmänna råd utges i Finansinspektionens författningssamling (FFFS).

Finansinspektionens främsta uppgift är att övervaka de svenska bankernas verksamhet så att dessa bedriver sin verksamhet på ett stabilt, effektivt och sunt sätt. Bankrörelselagen³ 7:3 stadgar att "Finansinspektionen skall vid sin tillsyn över bankerna se till att en sund utveckling av verksamheten främjas." Sålunda skall inspektionen övervaka att bankernas verksamhet bedrivs inom lagens ramar och respektive banks bolagsordning. Dessutom skall inspektionen övervaka så att instituten utövar sina rörelser med en lämplig företagsekonomisk utformning.⁴

2.3.1 Instruktionen för Finansinspektionen

Finansinspektionens uppgifter enligt förordningen är bl a följande:⁵

- att utöva tillsyn enligt lag eller annan författning
- att följa och analysera utvecklingen
- att meddela föreskrifter och handlägga förvaltningsärenden enligt lag och annan författning
- att medverka i internationellt samarbete
- biträda regeringen med yttringar och utredningar.

² Freij, Tillsyn. Ett diskussionsmaterial från fyra tillsynsmyndigheter s. 16.
Ekelund, Finansinspektionen och dess verksamhet s. 53

³ Bankrörelselagen (1987:617) - härefter förkortad till BRL.

⁴ Urban Funered, Bankernas risktagande s. 176

⁵ SFS 1994:1538

Ytterligare uppgifter för Finansinspektionen är att föra ett antal register över institut som står under dess tillsyn. Dessa är bl a Bankregistret, Försäkringsregistret, Understödsföreningsregistret, Försäkringsmäklarregistret och Insiderregistret.

Vidare skall inspektionen verka för att instituten efterlever gällande lagar och förordningar. Lagöverträdelse anses aldrig utföra sund affärsverksamhet.

Finansinspektionen får i vissa fall förelägga om vite⁶ men kan ej beivra kriminaliserade handlingar. Det kan dock åligga inspektionen att anmäla lagöverträdelse till polismyndigheter eller åklagare.

Finansinspektionen har en generell plikt att som andra myndigheter samråda med varandra. Myndigheter som Finansinspektionen kan komma att behöva samråda med är t ex Konsumentverket, Riksbanken och överstyrelsen för civil beredskap.⁷

2.3.2 Tillståndsgivning

Finansinspektionen ger tillstånd för olika verksamheter inom den finansiella marknaden. Den ger yttranden över ansökningar om bankkrojer och koncessioner för försäkringsbolag samt handlägger ansökningar om auktorisation för övriga finansiella institut. Olika prövningar görs också gällande tillstånd till aktieförvärv, lånetransaktioner och överlåtelser av försäkringsbestånd, stadsfästelser av bestämmelser i bolagsordningen m m. Dispenser kan även ges inom området.

Då en tillståndsansökan inkommer till Finansinspektionen kontrolleras bl a att lämplighetskraven avseende organisation är uppfyllda. Vidare att kraven för kapitaltäckning, placeringsregler och premieberäkning kan uppfyllas på ett godtagbart sätt.

Tillstånd behövs både då en ny verksamhet etablerar sig och när en verksamhet ändrar omfattning, inriktning eller karaktär.

2.3.3 Uppföljning och tillsyn

I Finansinspektionens tillsyn ingår en mängd olika uppgifter. En stor del bygger på olika former av den rapportering som inkommer från instituten. På så vis kan inspektionen kontrollera att instituten följer lagar, förordningar och andra regler och krav.

Finansinspektionen utför också platsundersökningar i sin uppföljning och tillsyn. Inspektioner görs på plats på institut och marknadsplatser som står

⁶ se avsnitt 2.4

⁷ Tom Ekelund, Finansinspektionens verksamhet s. 35 ff

under inspektionens tillsyn. En individuell platsundersökning ger information och kunskaper om just det institut som inspektionen undersöker. Ett mer generell uppfattning om tillståndet i branschen får man av ett större antal undersökningar. Det är viktigt att de finansiella marknaderna är stabila, effektiva och att de drivs på ett sunt sätt. Genom dessa platsundersökningar får man en helhetssyn över utvecklingen på området samt uppmärksamma och analysera risker och tendenser i tid. Sådana risker kan t ex vara bristfälligt utvecklade riskhanteringssystem, utveckling på fastighetsmarknaden, ändrade konkurrensförutsättningar p g a nyetableringar, den tilltagande gränsöverskridande handeln med finansiella instrument.⁸

Finansinspektionen är också funktionsansvarig myndighet för funktionen Enskild försäkring m m som omfattar det enskilda försäkringsväsendet, statlig krigsförsäkring och statlig krigsskadeersättning. Ansvar för samordning av beredskapsåtgärder och med andra myndigheter tillkommer också inspektionen.⁹

Insiderbevakning och säkerhetsfrågor står också under Finansinspektionens tillsyn enligt insiderlagen (1990:1342). Insiderenheten utreder då misstanke om olaglig handel förekommit.

2.3.4 Internationella uppgifter

Genom EES-avtalet kan banker med säte i andra EES-länder fritt etablera filialer och erbjuda sina tjänster i Sverige. Enligt BRL 7:9 åligger det Finansinspektionen att lämna information och uppgifter till de utländska bankernas hemlandsmyndigheter som de behöver i deras tillsyn över bankerna. Dessutom skall Finansinspektionen utöva tillsyn tillsammans med hemlandsmyndigheten gällande bankfilialernas likviditet (BRL 7:8).

2.3.5 Normgivning

Den normgivning som Finansinspektionen ger är de föreskrifter och allmänna råd som utfärdas i Finansinspektionens författningssamling (FFFS). Mycket av detta avser föreskrifter för institutens externa redovisning.

2.3.6 Övriga uppgifter

⁸ Tom Ekelund, Finansinspektionens verksamhet s. 49

⁹ RRV, Statens tillsyn av den finansiella sektorn s. 36-37

Övriga uppgifter och arbeten för inspektionen är t ex stabsarbeten, stödfunktioner och fördelning av resurser mellan verksamhetsgrenar. I stabsarbetet ingår remissarbete, externa kontakter, verksamhetsutveckling och den centrala ledningen. Stödfunktionerna utgörs av utbildning, internadministration samt intern och extern information.¹⁰

2.4 Sanktionsmedel

För att kunna utöva sin tillsyn har Finansinspektionen enligt BRL 7:1 rätt att kräva in upplysningar och information om banken och dess verksamhet. Inspektionen får även genomföra platsundersökningar (BRL 7:1:2 st). Innan sanktioner sätts in håller Finansinspektionen först möten med institutets styrelse och ledning för att försöka lösa problemet.¹¹

Om ett beslut fattats av en banks tjänsteman, styrelse eller bolagsstämma mot bolagsordningen eller lag kan Finansinspektionen förbjuda att detta beslut verkställs. Är beslutet redan verkställt kan inspektionen förelägga banken att vidtaga åtgärder som återställer situationen. Dock med förutsättningen att det beslut som fattats inte är straffsanktionerat enligt annan lag. Dessa förbud och förelägganden kan förenas med viten.¹²

När det gäller ägare med kvalificerat innehav av aktier eller andelar¹³, stadgas det i BRL 7:14 att om denne person antas komma att utöva sitt inflytande på sådant sätt att det motverkar sund utveckling av verksamheten så kan inspektionen besluta att denne person inte får företräda de aktier som motsvarar ett kvalificerat innehav. Vidare kan inspektionen förhindra ägaren att företräda aktierna om denne inte ansökt om tillstånd till förvärvet av den kvalificerade andelen eller aktierna (2 st). Inspektionen kan t o m förelägga ägaren att avyttra aktierna/ andelarna (sista stycket).

Finansinspektionen har rätt att närvara och utfärda kallelse till styrelsemöten och bolagsstämmor (BRL 7:6). Enligt BRL 7:5 skall inspektionen förordna en eller flera revisorer för att delta i revisionen i banken, vilket betalas av banken.

Det allra starkaste sanktionsmedlet är att en svensk banks oktroj kan återkallas av Finansinspektionen (7:16). Men detta är mycket ovanligt och görs endast om banken brutit på ett grövre sätt mot lagar och förordningar. Ett beslut om en oktrojs förverkande kan överklagas till regeringen BRL 7:24 2st.

¹⁰ RRV, Statens tillsyn av den finansiella sektorn s. 38

¹¹ Finansinspektionen En presentation s.11

¹² BRL 7:15, 7:23

¹³ Vad som menas med kvalificerat innehav, se ordlistan.

2.5 Överklagande

I de flesta fall får Finansinspektionens beslut överklagas. Beslut som rör banker och försäkringsbolag får överklagas hos regeringen och beslut som rör kreditmarknadsbolag och värdepappersmarknaden får överklagas hos kammarrätten. Gäller överklagandet frågor som behandlat kapitalkravet görs överklagandet hos länsrätten eller i vissa fall kammarrätten. Ett beslut där ett förbud utfärdats för en bank att öppna en filial i utlandet får dock inte överklagas.¹⁴

¹⁴ Tom Ekelund, Finansinspektionens verksamhet. s. 48

3. Bildande och etablering

3.1 Generella regler för bildande av bankaktiebolag

När ett bankaktiebolag skall bildas finns det en hel del bestämmelser som skall följas enligt 2 kap. bankaktiebolagen¹⁵. Reglerna påminner mycket om de regler som ges i aktiebolagslagen (1975:1387) men på g a bankaktiebolagens särart och att bankerna är underkastade en oktroyprövning finns det skillnader mellan dessa två lagar.

Enligt BAL 2:1 är huvudregeln att stiftarna skall vara fysiska personer. Ett undantag finns i 3 st då dels ett bankaktiebolag bildas av ett eller flera utländska bankföretag som stiftare och dels då ett sådant bolag bildas av en eller flera svenska sparbanker, om bildandet utgör ett led i en ombildning enligt 8 kap. sparbankslagen¹⁶. Detta gör det möjligt för en sparbank att byta associationsform till bankaktiebolag i samband med en fusion.

För att få bilda en bank krävs tillstånd, en oktroy, av regeringen (BAL 2:3). Bankens stiftare skall upprätta en bolagsordning som skall stadsfästas av regeringen. I ansökan skall även ges in en plan för den tilltänkta verksamheten vilka skall komplettera de uppgifter som finns i bolagsordningen. Ansökan skall ställas till regeringen, 2 § bankrörelseförordningen (1987:647), och ges in till Finansinspektionen som även gett ut allmänt råd angående ansökan om bankoktroy (FFFS 1994:15).

Vid en ansökan görs både en formell som en materiell prövning. Den förra innebär en granskning av huruvida vissa i lagstifningen preciserade krav är uppfyllda t ex om bolagsordningen överensstämmer med lagens krav och om ansökningshandlingarna är formellt riktiga.

Den senare innebär en prövning om verksamhetens innehåll och inriktning kommer att uppfylla lagens allmänna kriterier, vilka är endast kvalitativa moment. (En behovsprövning får inte göras. Detta i enlighet med EU:s första banksamordningsdirektiv¹⁷.) Bedömningen i den materiella prövningen grundas på huruvida den planerade verksamheten kan antas komma att uppfylla kraven på en sund bankverksamhet. Det är t ex bankens organisation, verksamheten enligt bolagsordningen och inre kontroll- och säkerhetsuppbyggnad som prövas.

¹⁵ Bankaktiebolagslag (1987:618) - härafter förkortad BAL.

¹⁶ Sparbankslag (1987:619) - härafter förkortad till SPL.

¹⁷ Direktiv 77/780/EEC

Rörelsen måste vidare ha ett bundet eget kapital som motsvarar minst fem miljoner ecu vid tidpunkten för beslut om oktroy (BAL 1:4).

Bankens större ägare och verkställande ledning skall också lämplighetsprövas så att de kan förväntas driva en sund bankverksamhet på ett stabilt sätt.

Är förutsättningarna uppfyllda skall regeringen bevilja oktroy vilket gäller tills vidare. Banken skall fortsätta att uppfylla de kvalitativa kraven under hela sin verksamhetstid. Finansinspektionen kan annars ingripa enligt BRL 7 kap.

När en oktroy beviljas skall teckningslista upprättas, teckning av aktier ske o s v (BAL 2:6,7 §§). Enligt 10§ skall ett beslut om bankaktiebolagets bildande fattas på en konstituerande stämma. En anmälan om registrering måste ha gjorts inom 6 månader efter det att en oktroy beviljats enligt 12§ annars kan Finansinspektionen återkalla oktroyen enligt BRL 7:16. Genom en kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar tillkännages det nybildade bankaktiebolaget (BAL 2:17). I princip är bankaktiebolaget redan bildat genom beslutet på den konstituerande stämman men kungörelsen underlättar tillämpningen av vissa bestämmelser såsom BRL 7:16 och BRL 10:4.

3.2 Koncernbildning och finansiell företagsgruppbyggnad

Banklagstiftningen innehåller särskilda regler om koncernbyggnad med banker och finansiella företagsgruppbyggnad.

Enligt BAL 1:6 definieras koncern som ett förhållande där ett bankaktiebolag är moderföretag och en annan juridisk person är dotterföretag om bankaktiebolaget

1. innehar mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar i en annan juridisk person,
2. äger aktier eller andelar i den juridiska personen och p g a avtal med andra delägare i denna förfogar över mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar,
3. äger aktier eller andelar i den juridiska personen och har rätt att utse eller avsätta mer än hälften av ledamöterna i dess styrelse,
4. äger aktier eller andelar i den juridiska personen och har rätt att ensamt utöva ett bestämmande inflytande över denna p g a avtal med den juridiska personen eller p g a föreskrift i dess bolagsordning eller dylikt.

Även i andra situationer kan en koncern vara för handen som exempelvis då ett annat av moderbolagets dotterbolag eller moderbolaget och andra dotterföretag tillsammans har mer än hälften av aktier eller andelar, rösterna eller kan utse respektive avsätta styrelsen i den juridiska personen, BAL 1:6 2 st.

Vidare föreligger en koncern då ett dotterföretag äger aktier eller andelar i en juridisk person och på grund av avtal eller föreskrifter i bolagsordning m m har rätt att ensamt utöva ett bestämmande inflytande över denna juridiska person.

I lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag 1:1 hittar vi definitionerna till vilka företag som kan ingå i en finansiell företagsgrupp. Begreppet finansiell företagsgrupp tillkom då nya bestämmelser om tillsyn infördes i kapitaltäckningslagen.¹⁸ Förutom bank, kreditmarknadsföretag, värdepappersbolag m m definieras följande företag på detta vis:

* Kreditinstitut är ett företag som fått tillstånd att driva finansieringsverksamhet enligt lagen (1992:1610) om finansieringsverksamhet. Dess verksamhet består i att ta emot av allmänheten insättningar och bevilja krediter för egen räkning.

* Ett finansiellt institut är ett företag som inte är kreditinstitut eller värdepappersföretag men dess huvudsakliga verksamhet är att förvärva aktier eller andelar, driva valutahandel, driva värdepappersrörelse¹⁹ eller driver någon av de verksamheter som anges i lagen om finansieringsverksamhet 3:1 2 st 2-11.

* Holdingföretag med finansiell verksamhet är ett finansiellt institut vars dotterföretag uteslutande eller huvudsakligen är kreditinstitut, värdepappersföretag eller finansiellt institut och varav minst ett av dotterföretagen är ett kreditinstitut eller ett värdepappersföretag.

* Holdingföretag med blandad verksamhet är ett moderföretag som utan att vara ett holdingföretag med finansiell verksamhet o s v har minst ett kreditinstitut, ett värdepappersföretag eller motsvarande utländskt företag bland sina dotterföretag.

* Med ägarintresse avses ett direkt eller indirekt innehav av 20% eller mer av rösterna eller kapitalet i ett företag.

En finansiell företagsgrupp kan förekomma i tre olika former²⁰.

1. Ett kreditinstitut, ett värdepappersbolag eller ett holdingföretag med finansiell verksamhet är moderföretag till kreditinstitut, värdepappersbolag, motsvarande utländskt företag eller finansiellt institut.

2. Ett kreditinstitut, ett värdepappersbolag eller ett holdingbolag med finansiell verksamhet innehar ägarintresse i kreditinstitut, värdepappersbolag, motsvarande utländskt företag eller finansiellt institut. Kravet för att ett ägarintresse skall ingå i den finansiella företagsgruppen är att företaget som det finns ägarintresse i leds tillsammans med ett eller flera företag och att varje

¹⁸ Prop. 1994/95:50 s. 242 och Rådets direktiv 92/30/EEG av den 6 april 1992 om gruppbaserad tillsyn över kreditinstitut.

¹⁹ Detta utan att vara tillståndspliktigt enligt 1 kap. 3§ lagen om värdepappersrörelse.

²⁰ Prop. 1994/95:50 s. 248

företags ansvar är begränsat till den andel av kapitalet som företagen innehar. Det är ett joint venture företag.

3. Ett kreditinstitut, ett värdepappersbolag eller ett holdingföretag med finansiell verksamhet har ett dotterföretag eller en andel i ett joint venture företag.

Skillnaden mellan en finansiell företagsgrupp och en koncern är att sådana ägarintressen som inte är dotterföretag ingår och att inte alla dotterföretag ingår. Det är upp till Finansinspektionen att avgöra om en finansiell företagsgrupp är för handen.

Om det föreligger en finansiell företagsgrupp skall alla anknutna företag ingå om de är dotterföretag eller joint venture företag. Vidare får Finansinspektionen, efter regeringens bemyndigande, föreskriva om även anknutna företag skall ingå i den finansiella företagsgruppen.²¹

3.3 Banks förvärv av aktier

En bank kan förvärva aktier eller andelar i ett svenskt eller utländskt företag i den mån som BRL tillåter detta. Ett förvärv kan göras dels i organisationssyfte och dels i placeringssyfte.

3.3.1 Förvärv av organisationsaktier

Enligt BRL 2:6 kan en bank efter tillstånd från Finansinspektionen få förvärva aktie eller andel i svenskt eller utländskt bankföretag och i svenskt eller utländskt företag. Kriteriet är i det senare fallet är att ändamålet kan anses vara till nytta för bankväsendet eller det allmänna. Vad som regleras i denna paragraf är att en bank har rätt att i organisatoriskt syfte förvärva aktier och andelar i andra associationsformer än aktiebolag såsom ekonomiska föreningar, handelsbolag och andelar i olika utländska företagsformer. Banken kan sålunda, med hjälp av denna regel, etablera särskilda dotterbolag för speciella verksamhetsgrenar.

Tillstånd krävs av Finansinspektionen och vid dess prövning skall banken kunna visa ett rationellt skäl för att de lägger viss verksamhet i ett dotterbolag eller ett delägt företag. Huvudregeln är att en bank inte får driva en verksamhet som inte kan drivas inom banken.

3.3.2 Förvärv av placeringsaktier

En bank har vissa möjligheter att förvärva aktier i placeringssyfte. I BRL 2:15a ges de regler som bestämmer utrymmet för förvärv av s k placeringsaktier. Enligt första stycket får en bank förvärva aktier motsvarande trettio procent av

²¹ Prop. 1994/95:50 s. 249

kapitalbasen. Bankens möjligheter att inneha aktier och andelar i fastighetsförvaltande bolag, 4§, organisationsaktier, 6 och 6a§§, aktier och andelar för skyddande av fordran, 8§, samt att bevilja krediter enligt 14,15§§ begränsas inte av den angivna ramen på trettio procent.

För att sprida riskerna som sådana placeringar kan medföra får högst fem procent av den angivna ramen användas för placeringar i ett enskilt företag och från denna regel medges inga undantag.

Bankerna får själva värdera och fördela de olika placeringarna, det finns inga bestämmelser om hur innehållet i den angivna ramen skall se ut.

I andra stycket sätts begränsningar för vad som gäller i första stycket när det gäller företag i en koncern. Varje enskilt företag i en koncern som banken ingår i får maximalt använda fem procent av de trettio procent av sin respektive kapitalbas för engagemang i ett enskilt företag. Undantag görs för försäkringsföretag som ingår i koncernen och de icke-finansiella dotterföretag till försäkringsföretaget.

Tredje stycket begränsar bankens inflytande i ett enskilt företag. Den angivna gränsen om fem procent av röstetalet för samtliga aktier kan dock överskridas efter medgivande av Finansinspektionen. När det gäller koncerner föreskrivs att gränsen på fem procent av röstetalet gäller koncernens samlade aktieinnehav i ett visst bolag. Även här görs undantag för försäkringsföretag. Försäkringsföretag i koncernen kan tillsammans inneha upp till fem procent av röstetalet i ett enskilt företag utan att det inkränkar på det övriga koncernföretagens utrymme för innehav i samma företag.

3.4 Förvärv av annan banks rörelse

En finansiell koncern kan bildas på olika sätt. Ett bankaktiebolag kan förvärva en annan banks rörelse enligt BRL 2:5. Förutsättningen är att övertagandet inte kan anses vara till skada för det allmänna. Tillstånd krävs av regeringen eller Finansinspektionen om förvärvet gäller hela eller en inte obetydlig del av rörelsen. Bestämmelsen syftar till att öka kontrollen och komplettera andra regler gällande samgående mellan banker och banks förvärv av aktier och andelar i företag med bankfrämjande eller allmännyttigt ändamål. Dessa regler skall inte kunna kringgås genom att en bank övertar en annan banks rörelse. Vad som kan anses som en "inte obetydlig del" får tolkas med hjälp av t ex storleken på den överlåtande banken. Överlåts en speciell del av rörelsen som inte utgör en stor del av den totala verksamheten men i sig är av stor betydelse krävs normalt tillstånd. Huvudregeln är att om inlåningen vid det kontor som överlåts överstiger tio procent av bankens totala inlåning krävs tillstånd.²² Enligt BRL 2:22 skall dessutom en bank alltid anmäla hos Finansinspektionen om beslut tagits att förvärva en annan banks rörelse eller del därav.

²² Bökmark, Lundquist, Strandman Ullrich, Walberg, Bankboken s. 36

3.5 Aktieförvärv i bankrörelse

Vid bildande av ett bankaktiebolag skall de som kommer att inneha större aktieposter prövas om dessa är lämpliga. En prövning av en ägares lämplighet skall även göras vid förvärv av aktier eller andelar i en bank som bildats tidigare. Bestämmelser om sådan prövning finns i BRL 7:10-14.

3.5.1 Ägarprövning vid aktieförvärv

Syftet med ägarprövning är att försöka förhindra att stora eller inflytesrika ägare missbrukar sin ägarställning i företagets verksamhet så att viktiga skyddsintressen hotas. Att olämpliga personer, juridiska som fysisk, skall inte kunna utöva inflytande över en banks verksamhet har sin grund i att bankväsendet är av stor betydelse för samhället i dess helhet. Ett exempel är på en olämplig ägare är om personen meddelats näringsförbud.²³

Banklagstiftningen innehåller sålunda bestämmelser om prövning av lämpligheten hos dem som skall äga större poster aktier eller andelar i en bank. En sådan prövning sker dels i samband med oktrojansökningar vid bildandet av en bank och dels vid förvärv av aktier eller andelar i en redan bestående bank.

Ett direkt eller indirekt förvärv av aktier eller andelar i en bank kan medföra att förvärvarens sammanlagda innehav utgör ett kvalificerat innehav vilket får endast ske efter tillstånd av Finansinspektionen (BRL 7:10). Det gäller även i fråga om förvärv som innebär att ett kvalificerat innehav ökas så att det uppgår till eller överstiger 20, 33 eller 50% av kapitalet eller röstetalet för samtliga aktier eller andelar i banken eller så att banken blir dotterföretag.

Vad som innebär ett kvalificerat innehav finner vi i BRL 1:3 2 p. Där stadgas det att ett kvalificerat innehav är ett direkt eller indirekt ägande i ett företag, om innehavet motsvarar tio procent eller mer av kapitalet eller av samtliga röster eller annars möjliggör ett väsentligt inflytande över ledningen av företaget.

Tillstånd kan ges enligt BRL 7:10 om det kan antas att förvärvaren inte kommer att motverka en sund utveckling av bankens verksamhet och att förvärvaren i övrigt är lämplig (BRL 7:11). Förhållandevis stora krav på en blivande kvalificerad ägare ställs²⁴. Bedömning görs på vilka åtgärder personen har vidtagit före prövningen eller på andra förhållanden rörande denne. Det kan dock vara svårt att förutse vad någon kommer att antas göra i framtiden. Har någon begått grova brott upprepade gånger eller på annat sätt

²³ Bökmark, Lundqvist, Strandman Ullrich, Walberg, Bankboken s. 122

²⁴ Prop. 1995/96:173 s. 66 ff

grovt åsidosatt sina skyldigheter i näringsverksamhet så kan det framstå såsom tveksamt att ge denne person tillstånd. När det gäller prövning av juridiska personer avser prövningen ställföreträdarna för den juridiska personen. I ett aktiebolag omfattas styrelsen samt verkställande direktör. Finansinspektionen prövar då dessa personers lämplighet. Om det tillkommer nya personer i ledningen som är ägare till ett kvalificerat innehav har dessa en skyldighet att anmäla ledningsförändringar till inspektionen, BRL 7:13a.

En bedömning skall enligt förarbetena göras oavsett när den görs, före förvärvet eller under aktieägandets bestånd²⁵. Har förvärvet redan gjorts måste förvärvaren överlåta aktierna vidare om tillstånd ej ges. Även om ett förvärv gjorts genom ett universalfång skall ett tillstånd inhämtas från Finansinspektionen.

Finansinspektionen kan göra ingripanden mot olämpliga ägare till kvalificerat innehav. Enligt BRL 7:14 kan ett ingripande göras om det finns skäl att anta att ägaren av ett kvalificerat innehav kommer att utöva sitt inflytande på ett sätt som motverkar en sund utveckling av bankens verksamhet. Finansinspektionen kan då besluta att denne ägare inte får företräda de aktier eller andelar som motsvarar ett kvalificerat innehav. Detta gäller även om ägaren i väsentlig mån åsidosatt sina skyldigheter i näringsverksamhet eller i andra ekonomiska angelägenheter eller allvarlig brottslighet. Det behöver inte vara ett åsidosättande i den aktuella bankverksamheten utan gäller generellt i alla verksamheter som ägaren är sysselsatt med. I en sådan situation krävs det att det är klarlagt att personen är olämplig.

Om en kvalificerad ägare underlåtit att ansöka om förvärvstillstånd får Finansinspektionen besluta att denne person inte får rösta vid stämma för de aktier som omfattas av tillståndskrav.

Har någon i strid med ett beslut av Finansinspektionen ett kvalificerat innehav så får ägaren inte rösta enligt lag, BRL 7:14 3 st.

Finansinspektionen kan förelägga en ägare att avyttra den del som utgör kvalificerat innehav om ägaren inte har något tillstånd.

En domstol kan utse en förvaltare att företräda dessa aktier eller andelar vid stämma då ägaren inte har tillstånd, BRL 7:14a.

När en prövning görs av Finansinspektionen har denna möjligheter att inhämta upplysningar från andra myndigheter för sin bedömning. Normalt inhämtas utdrag från kriminalregistret och centrala person- och belastningsregistret (PBR) hos Rikspolisstyrelsen och från näringsförbudsregistret²⁶.

²⁵ Prop. 1992/93:89 s. 111, 201

²⁶ Prop. 1995/96:173 s. 76

3.5.2 Aktieförvärv av ett icke-finansiellt företag²⁷

Fram till den 1 juli 1996 stadgade BRL 7:11 ett krav på att det måste föreligga synnerliga skäl för att ett icke-finansiellt företag skulle få vara moderföretag till en bank. Sålunda var det endast i få fall som ett bankaktiebolag kunde få ingå som dotterbolag i en koncern där moderbolaget inte var en bank. Finansinspektionen måste ge tillstånd för att en sådan finansiell företagsgrupp skulle få bildas.

Varför hade man regeln att endast i undantagsfall bevilja en icke-finansiell koncern tillstånd att äga en bank? Huvudprincipen var, och är i mångt och mycket fortfarande, att ägande och kreditgivning skall hållas isär. Skulle en bank ingå som ett dotterföretag i en sådan icke-finansiell koncern så skulle dels banken kunna utnyttja andra bolag i koncernen för verksamheter som ej är tillåtna för banker. Dels så skulle de andra koncernbolagen i sin tur utnyttja banken i sina affärsverksamheter. Det är viktigt att allmänhetens förtroende för bankväsendet hålls intakt, men med ett sådant nära samband och risk för missbruk så skulle detta förtroende vara i farozonen. Vidare kunde en blandad koncernbildning medföra risk för att banklagstiftningens rörelse- och tillsynsregler fick en begränsad verkan och kunde bli föremål för kringgående. Det kunde t ex bli svårt att kontrollera överföringar och transaktioner mellan koncernbolagen. Det var därför viktigt att reglera en sådan koncerns sammansättning och verksamhet.

Undantag kunde dock ges om det förelåg särskilda skäl härför. Som exempel anfördes bl a situationen då ett akut läge är för handen och en bank snabbt behöver tillföras kapital för att kunna fortsätta sin verksamhet eller för att klara sin kapitaltäckning.²⁸

Genom en ändring av lagregeln i BRL 7:1 är nu kravet på att det skall föreligga synnerliga skäl för att ett icke-finansiellt företag skall få vara moderföretag till en bank struket. Skälen härför är följande.

Villkoren för bankernas verksamhet har förändrats i olika avseenden. Flera lagändringar har gjort det möjligt för utländska banker att etablera både dotterbolag och filialer samt driva gränsöverskridande verksamhet i Sverige p g a Rådets direktiv av den 15 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut (89/646/EEC), d v s det andra banksamordningsdirektivet²⁹. I de olika medlemsländerna skiljer sig reglerna rörande ägande och vissa länder accepterar icke-finansiella ägare till banker. Vem som får äga en bank regleras

²⁷ Ett icke-finansiellt företag är ett företag som inte står under tillsyn av Finansinspektionen eller motsvarande utländsk tillsynsmyndighet. Prop. 1992/93:89 s. 166.

²⁸ Prop. 1992/93:89 s. 165

²⁹ Se vidare om etablering inom EU under avsnitt 3.9.

av hemlandets bestämmelser och de kan sedan etablera sig i Sverige med hjälp av sin hemlandsauktorisering³⁰.

Den finansiella krisen innebar stora påfrestningar för flera banker i Sverige och medförde omstruktureringar på marknaden. Nytt kapital behövde skjutas till för att inte verksamheten skulle gå förlorad. I samband med detta behövde bankerna se över sina riskhanterings- och internkontrollsystem då dessa inte varit tillfredsställande.

Intresset för att starta bankrörelse har ökat de senaste åren och regeringen har beviljat oktroj för flera nya banker. En större mångfald och konkurrens på marknaden och nya kategorier av banker med smalare affärskoncept har inneburit bättre service och valfrihet för kunderna.

Genom denna utveckling var det därför motiverat att pröva om de motiv för de dåvarande ägarrestriktionerna fortfarande var relevanta.

Ämnet behandlades i proposition 1995/96:74. Där påpekades att huvudproblemet var den ökade risken för intressekonflikter och maktmissbruk på grund av förekomsten av en dominerande icke-finansiell ägare. Dock finns det regler som begränsar dessa risker såsom reglerna om banksmitta, ägarprövning, förbud för banken att ge koncernbidrag utan Finansinspektionens medgivande och reglerna om stora exponeringar. Enligt de senare reglerna om stora exponeringar är bankens kreditgivning till en icke-finansiell ägare mer begränsad än vad den är till andra ägare. För dessa gäller 10% av kapitalbasen istället för den normala gränsen på 20% 5:13 i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag.

Då en icke-finansiell koncern äger en bank så aktualiseras banksmittobestämmelsen i BRL 1:11. Den innebär att de regler som är tillämpliga på banken även blir tillämpliga på de övriga koncernföretagen. Det gäller alla företagen som ingår i koncernen, moderbolag som dotterföretag, dock med undantag för försäkringsföretag³¹.

De regler som blir aktuella är rörelsereglerna och tillsynsreglerna i BRL. Ett villkor som uppställs för att hindra smittoeffekter i bankverksamheten är kravet på att koncernens struktur och ägarförhållanden är överskådliga för Finansinspektionen i dess tillsyn av banken. 1995 kom reglerna om gruppbaserad tillsyn i 7 kap. i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag.

När det gäller ägarprövningsbestämmelser finner vi dem i 7 kap. BRL där Finansinspektionen har möjlighet att ingripa mot en ägare om denne kan antas motverka en sund utveckling av bankens verksamhet.

Sammanfattningsvis så förelåg det ett behov av en ändring av BRL 7:11. Villkoren på affärs- och konkurrensområdet hade förändrats under de senaste

³⁰ Se vidare om hemlandsauktorisering för banker inom EU under avsnittet 3.9.3.

³¹ Se vidare om banksmitta under avsnitt 4.2.3.

ären vilket i sin tur påverkat bankerna. Starka skäl fanns att bredda ägarförutsättningarna och minska restriktionerna för icke-finansiella ägande av banker. Med hjälp av de regler som ovan beskrivits som begränsar missbruk av en sådan ägarstruktur så togs sålunda kravet på synnerliga skäl bort 1996³².

Finansinspektionens tillsynsansvar för finansiella företagsgrupper stadgas i 7 kap. i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag.

Enligt 2§ skall Finansinspektionen utöva tillsyn om antingen moderföretaget eller ett företag i gruppen innehar ägarintresse i ett institut som är hemmahörande i Sverige. Är moderföretaget ett holdingföretag med finansiell verksamhet skall inspektionen utöva tillsyn i två situationer. Det första är om det i gruppen inte finns några utländska företag som motsvarar institut, och det andra är om holdingföretaget är hemmahörande i Sverige och minst ett dotterföretag är institut.

Samarbete inom EES förespråkas och är reglerat i 4§. Finansinspektionen skall lämna eller kontrollera information som behövs för att den utländska tillsynsmyndigheten skall kunna utöva sin tillsyn.

Moderföretaget till banken är dessutom upplysningsskyldigt i förhållande till Finansinspektionen. Mer om Finansinspektionens tillsyn över finansiella företagsgrupper längre fram under avsnitt 3.3.

3.6 Svåröverskådliga företagsgrupper

Om det finns nära förbindelser mellan en bank och någon annan får oktroj beviljas och bolagsordning och stadgar stadfästas endast om dessa förbindelser inte hindrar en effektiv tillsyn över banken, BRL 7:14b.

Detta gäller även vid tillstånd till förvärv av ett kvalificerat innehav av aktier eller andelar. Om Finansinspektionen finner att en effektiv tillsyn inte kan erhållas får inspektionen förelägga ägaren av aktierna eller andelarna att avyttra den del som utgör kvalificerat innehav. Finansinspektionen kan även besluta om röstförbud. Om det finns särskilda skäl kan en förvaltare förordnas. Det finns sålunda en underrättelseskyldighet.

För att en effektiv tillsyn skall kunna genomföras av Finansinspektionen måste det kunna klarläggas vilka företag som ingår i företagsgruppen. En oklar ägarsituation bör förhindras.

För att en ”nära förbindelse” skall anses vara för handen föreligger vissa förutsättningar, BRL 1:3 2 st. Dessa är: a) då det ena företaget direkt eller indirekt genom dotterbolag äger tjugo procent eller mer av kapitalet eller disponerar över tjugo procent eller mer av samtliga röster i det andra företaget, b) det ena företaget direkt eller indirekt utgör moderbolag till det andra eller det finns annan liknande förbindelse mellan företagen eller c) båda företagen är

³² Lag (1996:759)

dotterföretag med en eller samma juridiska person eller står i ett motsvarande förhållande till en och samma fysiska person³³. En nära förbindelse kan även föreligga mellan ett bankföretag och en fysisk person.

3.7 Fusioner

En annan form av etablering av ett bankaktiebolag är fusion som enligt BAL 11:1 innebär att ett bankaktiebolag övertar ett annat bankaktiebolag eller ett aktiebolags tillgångar och skulder. Det överlåtande bolagets aktier överlåts som vederlag och det överlåtande bolaget upplöses utan likvidation. Även pengar kan lämnas som fusionsvederlag. Det finns två sorters fusionsförfaranden. Dels fusion genom absorption och dels genom kombination. Vidare kan ett bankaktiebolag som äger samtliga aktier i ett dotterbolag, låta detta gå upp i moderbolaget (absorption av helägt dotterbolag).

3.7.1 Historia³⁴

Industrialiseringen under 1800-talets mitt ökade ett behov av ett fungerande system av affärsbanker. Mellan 1860-1870 hade banktättheten ökat i stor skala. Under 1900-talets början (1900-1927) började dock en mängd bankfusioner att genomföras i Sverige. De skäl som har anförts är bl a att det rådde en högkonjunktur fram till 1907 vilket lockat bankerna att öka sin kreditgivning i för stor omfattning. En kris följde och ledde till att flera banker fick problem. En annan orsak var de förändringar som genomfördes i lagstiftningen. I 1911 års banklag ökades kraven på grundfondens storlek. Bankinspektionen uppmanade t o m de små bankerna att fusionera sig med finansiellt starkare banker.

Bankkoncentrationen ökade under 1920-talet bl a beroende på den s k deflationskrisen. Denna kris förde med sig svårigheter för företagen att betala tillbaka sina lån och en allmän bankkris befarades. Insättarnas förtroende för bankväsendet måste räddas och för att göra detta övertogs de ekonomiskt svaga bankerna av de mer starka. Statliga ingripanden som exempelvis införande av krisbanker med statligt stöd var andra åtgärder för att lösa problemet.

Den ekonomiska depressionen under början av 1930-talet med bl a Kreugerkraschen förde med sig att flera affärsbanker drabbades hårt. Ingen ny bankkoncentration följde dock.

Under 1940- och 1950-talet följde två små fusionsvågor då de mindre regionala och lokala bankerna fusionerades.

Stora förändringar i det regelverk som styr bankernas verksamhet inträffade i mitten av 1980-talet och det innebar en ny konkurrenssituation. Regleringen av

³³ Prop. 1995/96:173 s. 87

³⁴ Avsnittet är baserat på Sven Jungerhem, Banker i fusion s. 3 ff.

bankernas inlåningsräntor avskaffades 1978 och den formella ränteregleringen försvann 1983. Likviditetskvoterna togs bort 1983 och 1985 avvecklades utlåningstaket för banker och finansinstitut. De återstående valutarestriktionerna avskaffades i huvudsak 1989. Det tidigare förbudet för utländska banker att etablera annat än representationskontor upphävdes och det var nu fritt för utländska banker att starta egen bankverksamhet. Från en relativt trygg situation kom ett tillstånd som ställde krav på att hantera en osäker omvärld och en ökad konkurrens³⁵. Den senare delen av 1980-talet blev en period av god tillväxt och lönsamhet för de svenska bankerna och utlåningen fördubblades under 1986-89.

Under 1990-talet kom dock situationen att förändras. Stora förluster och bankkris. För att garantera insättarnas pengar tillsattes 1992/93 en särskild statlig myndighet, Bankstödsnämnden. Den svenska marknadens öppnande för etablering av utländska banker ledde till att det 1986 grundades tolv utländska banker. Flera svenska nygrundningar tar också fart. Men de stora omvälvningarna under 1990-talet gjorde även att flera banker upphörde genom fusion eller likvidation. De fusioner som skedde var bl a Uplandsbankens samgående med Sundsvallsbanken 1986 som ledde till bildandet av Nordbanken och Wermlandsbankens och Skaraborgsbankens fusion med Gotabanken 1990 som ledde till bildandet av Gota Bank. JordbruketsBank fusionerade med Sveriges Föreningsbank 1991 och Skånska Banken gick samman med Svenska Handelsbanken. 1990 köpte PK-banken upp Gota Bank och Nordbanken som 1990 bytte namn till Nordbanken.

På senare år har fusionerna fortsatt med bl a Nordbankens samngående med finska Merita och Skandinaviska Enskilda Banken med TryggHansa.

3.7.2 Orsaker till fusioner

Det kan finnas många och varierande skäl till att banker fusioneras. Det kan bl a vara företagsekonomiska, verksamhetsrelaterade och marknadsrelaterade skäl.³⁶

Det kan också vara tillväxtförklaringar eller en önskan om att reducera osäkerheter.

Många fusioner genomförs för att få positiva lönsamhetseffekter genom högre kostnadseffektivitet i de sammanslagna företagen. Man vill uppnå samordningsvinster vilket uppkommer när man ökar produktionen utan att tillverkningskostnaden i genomsnitt ökar (skalfördelar). Men inte bara i produktionen kan man uppnå samordningsvinster utan även genom att de fusionerade företagens möjligheter att påverka marknadens prisbildning

³⁵ Thunman & Eriksson, Bankmarknadens ändrade konkurrensbild s. 15-16.

³⁶ Sven Jungerhem, Banker i fusion s. 14 ff.

d v s ökad marknadsmakt. Gemensamma funktioner i företagen såsom administration, distribution och forskning kan bättre utnyttjas effektivt genom fusioner.³⁷

3.7.2.1 Verksamhetsrelaterade orsaker³⁸

När det gäller kombination av verksamheter tycks kostnadseffektivitet med ökade verksamhetsvolym och samproduktionsfördelar vara det största motivet. Det blir billigare att producera i gemensam regi än var för sig i separata banker. Har bankerna samproduktion ökar incitamenten för att producera ett brett sortiment av tjänster. En större verksamhetsvolym medför fördelar gällande riskhantering. En större bank har bättre möjligheter att ge större lån. Dock minskar inte riskspridningen om de större lånen innebär att beroendet till enstaka företagskunder ökar. Reglering gällande stora exponeringar sätter emellertid gränser för hur stort beroende bankerna får göra³⁹.

Ett exempel på hur en sammanslagning innebar att en stor volymökning minskade en banks ensidiga riskexponering är fusionen mellan Uplandsbanken och Sundsvalls Handelsbank. (Dock kom Uplandsbanken att få en för stark bindning till den norrländska skogsindustrin vilket kom att inverka menligt för dem.)

3.7.2.2 Marknadsrelaterade orsaker⁴⁰

Vid kombination av marknader är huvudargumentet för en fusion riskreduktion. Genom att företag med olika verksamheter och/eller geografiska marknader sammanslås minskas beroendet till enskilda produktområden eller marknader och därmed riskerna. En viktig faktor i detta sammanhang är kontorsnäten och den verksamhet som bedrivs där. Genom sin fysiska närvaro på orten eller regionen i form av kontor har bankerna kunnat bygga upp en erfarenhetsbaserad kunskap om den lokala marknaden. Kontorens betydelse för insamling av resurser är viktig och genom ett större distributionssystem i en fusion utjämnas säsongsmässiga och geografiska variationer i resursinflöde och riskexponering. Fusionen mellan Uplandsbanken och Sundsvalls Handelsbank utgjorde just en sådan fördel i tillväxten av bankernas kontorsnät.

3.7.2.3 Övriga orsaker⁴¹

³⁷ Sven Junghem, Banker i fusion s. 133-136

³⁸ Sven Junghem, Banker i fusion s. 15-17

³⁹ Lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag.

⁴⁰ Sven Junghem, Banker i fusion s. 17-19

⁴¹ Sven Junghem, Banker i fusion s. 135-136

Genom de ovan nämnda fördelarna kan man i större mån hantera osäkerheter i bankens ekonomiska verksamhet eller beroendet till den omgivning banken verkar i. Utgångspunkten är då ett sk resursberoende perspektiv.

Enligt tillväxtteorin utgår man från att tillväxt är det primära målet snarare än vinstmaximering. Ägande och ledning av företag har en tendens att separeras och enligt teorin kan ledningen ha andra mål än ägarna. Då ägarnas antagna mål är maximal avkastning kan istället företagsledningen sätta egna mål högre såsom t ex ökade inkomster, prestige eller handlingsfrihet.

3.7.3 Fusionsregler

Fusionsreglerna finner vi i BAL 11 kapitlet. Regeringen måste lämna sitt tillstånd till fusioner och därmed företa en prövning först. I ett bankaktiebolag är insättarna den största gruppen bland bolagets borgenärer. Det är regeringens uppgift att bevaka insättarnas och de övriga borgenärernas intressen i både det övertagande som överlåtande bolaget.

För att en fusion skall det upprättas en fusionsplan. Denna skall granskas av bolagens revisorer samt registreras, kungöras av Finansinspektionen i Post- och Inrikes Tidningar enligt BRL 8:2 och under viss tid hållas tillgänglig för aktieägarna. Planen skall därefter underställas bolagsstämman i det överlåtande bolaget och, i vissa fall, bolagsstämman i det övertagande bolaget. När planen godkänts, skall bolagen söka tillstånd om att verkställa den. Om tillstånd till verkställande av fusionsplanen ges, skall det övertagande bolaget anmäla detta tillsammans med nödvändiga följdbeslut för registrering. Fusionen är fullbordad i och med registreringen.

Det finns olika sorters fusioner: fusion genom absorption och fusion genom kombination. Vidare kan en fusion ske mellan ett bankaktiebolag och ett helägt dotterbolag.

3.7.3.1 Fusion genom absorption

Vid en absorberande fusion går det överlåtande företaget upp i ett annat genom att bolagets tillgångar och skulder överförs till ett övertagande bolag. BAL 11:1 1p avser både fusion mellan två fristående bankaktiebolag och fusion mellan ett bankaktiebolag och ett aktiebolag. Enligt bestämmelsen är det sålunda möjligt att t ex ett aktiebolag som fått tillstånd att bli moderbolag i en bankkoncern att fusioneras med ett bankaktiebolag. BAL är alltid tillämpligt i fusionsfrågor då ett av bolagen är bankaktiebolag enligt ABL⁴² 14:1 1 st. (En speciell form av absorption är då ett helägt dotteraktiebolag går upp i ett moderbolag, se 3.7.3.5)

Vid en absorberande fusion skall en fusionsplan mellan bolagen godkännas av styrelsen i det överlåtande bolaget, BAL 11:4. Enligt 11:10 skall fusionsplanen

⁴² Aktiebolagslagen (1975:1385)

underställas bolagsstämman i det överlåtande bolaget för att kunna bedömmas. Det är bla det fullständiga fusionsavtalet och vissa redovisningshandlingar rörande det överlåtande bolaget. Innan stämman fattar ett beslut skall aktieägarna ha möjlighet att ta del utav handlingarna under minst en månad (11:10 4 st). En fördelning skall ske mellan aktieägarna i det överlåtande bolaget.

3.7.3.2 Fusion genom kombination

Fusion genom kombination innebär att två eller flera bolag fusioneras genom bildandet av ett nytt bolag som övertar de överlåtande bolagens tillgångar och skulder. BAL 11:1 2 p gäller endast då båda bolagen är bankaktiebolag. För att en fusion av denna typ skall komma till stånd skall de överlåtande bolagens styrelser upprätta en fusionsplan som båda bolagsstämmorna skall godkänna. Fusionsavtalet skall t ex ange grunderna för fördelningen av fusionsvederlaget (aktierna i det nya bolaget) mellan aktieägarna i de överlåtande bolagen. Karaktären av bolagsbildningen för det nya bolaget är i det närmaste som en rätt att teckna aktier mot apport. Bildandet av det nya bolaget är enklare än vid bildandet av ett helt nytt bankaktiebolag enligt BAL 2 kap. De överlåtande bolagen är stiftare. Handlingarna skall också här hållas tillgängliga för aktieägarna och läggas fram på stämman. Någon formell teckning av aktierna i det nya bankaktiebolaget skall ej ske och inte heller hålls det någon konstituerande bolagsstämma. Istället räcker det med de bolagsstämmorna som hålls i de båda överlåtande bolagen för att godkänna avtalet.

3.7.3.3 Fusionsförfarandet

En registrering skall göras inom en månad av den upprättade fusionsplanen från det övertagande bankaktiebolaget, eller, vid kombination, det äldsta av de överlåtande bolagen, till Finansinspektionen, 11:9. Finansinspektionen skall enligt BRL 8:2 kungöra införandet i Post- och Inrikes Tidningar. Det är viktigt att alla intressenter i bolaget får kännedom om att en plan upprättats. Denna plan skall sedan underställas bolagsstämman i samtliga överlåtande bolag, 11:10. Stämman får hållas tidigast en månad efter det att fusionsplanen kungjorts. Innan beslutet får tas skall handlingarna till planen hållas tillgänglig för aktieägarna i minst en månad. Fusionsplanen måste godkännas i sin helhet av alla bolagen annars kan fusionen inte genomföras. Minst två tredjedelar av aktieägarna måste ha biträtt på stämman för att godkännandet av fusionsplanen kan bli giltigt, 11:11.

3.7.3.4 Verkställighetstillstånd

Vid en fusion mellan bankaktiebolag måste regeringen ge sitt tillstånd att verkställa fusionsplanen, BAL 11:13.

Vid tillståndsprövningen beaktas verkningarna av fusionsavtalet även för borgenärerna, till skillnad från aktiebolagsfusioner. De främsta borgernärerna är, som tidigare nämnts, insättarna. Dock måste inte varje enskild borgenär ge sitt medgivande till fusionen, men de kan lämna synpunkter om de vill.

Regeringen kan ses som en ställföreträdare för insättarna och övriga borgenärerna och bevakar deras intressen, vilket är en avvikelse till de allmänna civilrättsliga reglerna om skuldövertagande.

Vid en fusion genom kombination då ett nytt bankaktiebolag bildas är en av de viktigaste uppgifterna för regeringen att pröva om kraven på en sund bankverksamhet kommer att efterlevas. Kommer regeringen fram att så är fallet och att bolagsordningen överensstämmer med BAL och andra författningar så skall regeringen, när tillstånd om verkställighet av avtalet ges, stadfästa bolagsordningen och bevilja oktroj.

Förutom att regeringen skall bevaka borgenärernas intressen i det överlåtande och det övertagande bolaget så krävs vidare att fusionen framstår som ändamålsenlig ur allmän synpunkt.⁴³

En registrering kan nekas om fusionen har förbjudits enligt konkurrenslagen (1993:20) eller lagen (1992:1317) om ett Europeiskt ekonomiskt samarbetsområde (EES) eller om prövning av fusionen pågår enligt någon av dessa lagar, enligt 11:13 2 st 1 p. Vid fusion genom kombination kan ansökan avslås om det inte framgår av fusionsplanen att de överlåtande bolagens sammanlagda verkliga värden för det övertagande bolaget uppgår till minst aktiekapitalet i detta, 11:13 2 st 2 p. Vidare skall ansökan avslås om de båda fusionerande bolagens ekonomiska förhållanden är sådana att fusionen inte kan anses förenlig med insättares eller andra borgenärs intressen, 11:13 4 st. Styrelsen för det övertagande bankaktiebolaget skall anmäla fusionen för registrering enligt 11:15. När denna anmälan har registrerats är det överlåtande bolaget upplöst enligt 11:16.

Om en ansökan om regeringens tillstånd inte har gjorts inom föreskriven tid eller om regeringen har avslagit ansökan så skall Finansinspektionen enligt BAL 11:17, förklara att frågan om fusion har fallit.

När det gäller fusioner inom EU så har en förordning antagits gällande kontrollen av fusioner, Förordning om kontroll av fusioner (4064/89). Denna innebär att Kommissionen har en rätt att kontrollera och granska företagsfusioner om dessa företags årliga omsättning kommer upp i en sammanlagd summa på över fem miljarder ecu. För att en granskning skall kunna göras krävs att minst två av de företag som skall fusioneras har en omsättning inom EU på minst 250 miljoner ecu. Kommissionen kan förbjuda fusioner och återuppdelade redan fusionerade företag om dessa fusioner kan anses stå i strid med Romfördragets regler om fri konkurrens.

⁴³ Bökmark, Lundqvist, Strandman Ullrich, Walberg, Bankboken s. 293

Det görs ingen skillnad mellan företag som är ägda av staten eller är enskilt ägda. Om fusioner görs vilka omfattar både EU-företag och företag från tredje land så omfattas även dessa fusioner av reglerna.

3.7.3.5 Fusion mellan bankaktiebolag och ett helägt dotteraktiebolag

Då ett bankaktiebolag äger samtliga aktier i ett dotterbolag är det möjligt för bolagens styrelser att träffa ett fusionsavtal som innebär att dotterbolaget skall gå upp (absorberas) i bankaktiebolaget, BAL 11:18.

I BRL 2 kap. stadgas de regler och bestämmelser som rör vilken egendom som bankaktiebolag får förvärva och driva handel med för egen räkning. Oavsett detta så får ett bankaktiebolag enligt BAL 11:18 3 st förvärva all den egendom som dotterbolaget överför trots att den kan utgöra s k förbjuden egendom.

Dock måste bankbolaget avyttra denna egendom inom ett år från registreringen av fusionen. Finansinspektionen kan också medge en förlängning av denna tid om denna frist skulle te sig synnerligen oförmånlig.

Inom en månad från det att en fusionsplan upprättats måste moderbolaget ge in planen till Finansinspektionen för registrering, 11:20. Finansinspektionen skall även här kungöra registreringen enligt BRL 8:2. Vidare skall en ansökan göras till regeringen för tillstånd att verkställa planen, 11:22. Dotterbolaget är att anses såsom upplöst då Finansinspektionen registrerat beslut om tillstånd att verkställa fusionsplanen och är dotterbolaget inte ett bankaktiebolag skall Finansinspektionen lämna uppgifter om fusionen till Patent- och registreringsverket som i sin tur registrerar tillståndet, 11:24.

3.8 Bank och försäkringsbolag inom samma koncern

3.8.1 Bakgrund

Bankaktiebolag har ett principiellt förbud att förvärva aktier och andelar i företag. Undantag finns exempelvis då det gäller förvärv av aktier och andelar i organisationsföretag, BRL 2:4 2p. Banken får fritt förvärva aktier eller andelar i företag som har till syfte att förvalta fast egendom eller tomträtt, som är avsedd att bereda banken lokaler för verksamheten eller liknande behov⁴⁴. Vid dessa fall behövs inget särskilt tillstånd. För att få förvärva aktie eller andel i ett bankaktiebolag eller aktiebolag krävs dock, som nämnts tidigare, tillstånd och ändamålet med förvärvet skall anses vara till nytta för bankväsendet eller det allmänna, BRL 2:6. Tillståndet ges av regeringen eller av Finansinspektionen efter bemyndigande.

⁴⁴ Ds 1990:57 s. 31

Vid tillståndsprövning är huvudregeln att en bank inte får äga organisationsföretag som driver annan verksamhet än vad reglerna säger att ett bankaktiebolag får göra enligt BRL 2 kap. Detta för att skydda insättarna och dessas intressen och för att undvika och hindra en maktkoncentration i näringslivet.

Försäkringsverksamheten har alltid betraktats som en bankfrämmande verksamhet och det var länge inte möjligt för banker att bedriva försäkringsverksamhet. Försäkringsbolagen fick inte heller bedriva annan rörelse än försäkringsrörelse om det inte fanns speciella skäl för det. Undantag gjordes för aktier i andra försäkringsbolag och vissa andra bolag med nära anknytning till försäkringsbolag.

Förbuden för både bankerna och försäkringsbolagen gällde dels att i egen verksamhet eller i dotterföretag bedriva annan verksamhet och dels att vid kapitalförvaltning engagera sig i verksamhetsfrämmande bolag. Endast vid särskilda skäl kunde undantag medges och ett vanligt krav är då att verksamheten har ett naturligt samband med försäkringsrörelsen och att verksamheten främjar försäkringstagarnas intressen.

Skäl som angavs för förbudet för försäkringsbolagen var bl a trygghetsmotivet d v s är att försäkringstagares och skadelidandes intressen inte får riskeras genom verksamheter utanför ramen för försäkringsrörelsen.

Försäkringsbolagets soliditet får inte riskeras genom att dess tillgångar placeras i riskfyllda verksamheter som är mer känsliga för konjunktursvängningar⁴⁵. Vidare har försäkringsbolagen liksom bankerna en speciell uppgift i samhället med sociala funktioner som förutsätter självständighet och integritet.

När det gäller koncerner så måste de bolag som ingår i en koncern vara det ingår ett bankaktiebolag underkastas vissa regler i BRL och BAL.

Bestämmelser om en banks rörelse och om tillsyn av bank samt regler om en banks ledning gäller även för moderföretag i tillämpliga delar och för de övriga företagen som om de vore dotterföretag till bank. Begränsningar i fråga om banks rörelse skall avse alla företagen i koncernen. Anledningen till detta är att det har ansetts nödvändigt att vissa av banklagstiftningens skyddsregler inte får kringgå eller bli mindre verkningsfulla vid en omorganisation av en bankverksamhet.⁴⁶ Vidare vill man uppnå så lika förutsättningar som möjligt för finansiell verksamhet vare sig den bedrivs i en ren bankkoncern eller i en blandad sådan. På så vis förhindras en allmän övergång till nya former av finansiella koncerner innan förutsättningarna för deras verksamhet har prövats ordentligt.

⁴⁵ Ds 1990:57 s. 34

⁴⁶ Ds 1990:57 s. 39

På grund av den avregleringsprocess som pågått de senaste åren har reglerna nu ändrats gällande möjligheterna för banker och försäkringsbolag att ägna sig åt varandras verksamheter. På grund av avregleringen har banker och försäkringsbolag köpt upp varandra och bildat finansiella konglomerat. Det har uppstått en branschglidning. Fördelar med en sådan är att kunderna kan få alla sina finansiella tjänster utförda av ett enda företag. Försäkringsbolagen började t ex med kvalificerad ekonomisk rådgivning med ett brett sortiment av olika finansiella tjänster såsom försäkring, kapitalförvaltning, kreditgivning, finansiering och skatteplanering.

3.8.1.1 Exempel⁴⁷

1987 bildades Skandinaviengruppen främst för att komplettera försäkringsbolaget Skandias finansiella tjänster. Skandia och Skandias personalstiftelse ägde tillsammans 50% av moderbolaget Skandinavien Finans AB, vilkas tjänster bestod av bl a villalån, bostadsrättslån, avlyftskrediter, tilläggs- försäkringslån och värdepapperslån. I varje personlån ingick en låneförsäkring i form av ett efterlevandeskydd vid ev dödsfall. I koncernen ingick även ett dotterbolag, Skandinavien Fondförvaltning Administration AB som förvaltade aktie- och räntefonder. Även ett finansbolag, Nevi Finans AB ingick vilka moderbolaget innehade dryga 98% av aktierna.

Trygg-Hansa AB kompletterade 1988 sitt produktutbud med Trygg-Finans AB. Trygg-Hansa AB ägde 34% av aktiekapitalet, vilket motsvarade 5% av röstvärdet. Trygg-Finans AB bedrev utlånings- och leasingverksamhet och liksom i Skandinavien Finans, ingick en låneförsäkring. Dotterbolaget Trygg Fondförvaltning AB förvaltade aktie- och räntefonder.

Dessa exempel visar att trots att bankerna var förhindrade att bedriva försäkringsverksamhet och vice versa, så förekom i allt större omfattning att banker och försäkringsbolag kompletterade sina ordinarie tjänster med erbjudande av varandras tjänster. Ett stort antal samarbetsavtal låg till grund för denna samverkan.

3.8.2 Nuvarande reglering

Genom den s k branschglidningen inom den finansiella sektorn har banker och andra finansiella företag och försäkringsbolag möjlighet att äga aktier i varandras bolag och ingå i samma koncern.

3.8.2.1 Förvärv i försäkringsföretag

Enligt BRL 2:6a kan banker göra organisationsförvärv av aktier eller andelar i försäkringsföretag. Motsvarande regler för försäkringsbolagen att förvärva

⁴⁷ Ds 1990:57 s. 54

aktier eller andelar i finansiella företag finns i försäkringsrörelselagen (1982:713) 7:17 a. BRL 2:6a gäller också i det fall en bank förvärvar företag av holdingbolagstyp som äger aktier eller andelar i försäkringsföretag. Det krävs att holdingbolagets innehav av aktier eller andelar i försäkringsföretaget uteslutande är av organisationskaraktär och att holdingbolaget har aktier och andelar endast i företag som banken får äga direkt. Dock är det inget krav att det skall föreligga ett koncernförhållande mellan försäkringsbolaget och holdingföretaget.

Tillstånd krävs dock för att förvärva aktier i försäkringsföretag. I denna prövning inräknas aktier i företaget som banken innehar enligt 2:15 a. Det finns två krav som skall uppfyllas för att erhålla ett tillstånd. Dels att det föreligger organisatoriska motiv och dels att en långsiktig affärsstrategi ligger bakom förvärvet. Det föreligger en starkare presumtion för att det är ett förvärv med organisatorisk anknytning ju större andel aktier eller andelar som förvärvas. Om förvärvet medför ett koncernförhållande är det att anse såsom ett organisatoriskt förvärv. Är det dock ett mindre förvärv är det svårare att påvisa organisatoriska skäl. Banken kan då visa andra omständigheter som exempelvis olika samarbetsavtal eller avtal som ger den förvärvande banken ett större inflytande än vad som kan antas på antalet aktier.

3.9 Etableringsregler inom EU

3.9.1 Fri etableringsrätt

EU's grundläggande regler om rätt till etablering finns i Romfördraget från 1957. Artikel 52 första stycket stadgar bl a: "Inom ramen för nedanstående bestämmelser skall inskränkningar för medborgare i medlemsstat att fritt etablera sig på en annan medlemsstats territorium gradvis avvecklas under övergångstiden. Denna gradvisa avveckling skall även omfatta inskränkningar för medborgare i en medlemsstat som är etablerad i någon medlemsstat att upprätta kontor, filialer eller dotterbolag." I artikel 59 finns liknande bestämmelser för tjänster. Följden av EU's etableringsregler är att en fysisk eller juridisk person som har etablerat sig i ett av medlemsländerna enligt dess lagar också har rätt att etablera sig i vilket annat EU-medlemsland utan att en förnyad prövning skall göras. Detta förenklar de fri rörelserna inom EU vilket är ett av Romfördragets huvudmål. För att detta system skall kunna fungera tillfredsställande krävs att kontroll- och tillsynsmyndigheterna i varje medlemsland har likartade regler så att lika höga krav ställs på företagen från alla de olika EU-länderna. Risken är annars en snedvridning av ekonomin genom att etableringar sker där det finns mest gynnsamma villkor.

EU har utkommit med en hel del direktiv och rekommendationer för kreditinstitut. En målsättning är att få en enhetlig kreditmarknad där banker och andra kreditinstitut har rätt att etablera filialer och dotterbolag m m inom

hela EU. Ett direktiv som bygger på Romfördragets etableringsrätt är rådets direktiv om etableringsfrihet och frihet att utbjuda tjänster för banker och andra finansiella institutioner (73/183/EEC). Detta innebär att fysiska och juridiska personer inom EU får etablera och utöva finansiell verksamhet i medlemsländerna.

3.9.2 Banksamordningsdirektiven

Grunden för EU's banklagstiftning kom i Rådets direktiv 77/780/EEG av den 12 december 1977 om samordning av lagar och författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut - "Första banksamordningsdirektivet" - och innehåller de regler som gäller för kreditinstitut verksamma inom EU. Direktivet förpliktar medlemsländerna att kräva särskilt tillstånd för kreditinstitutens verksamhet med vissa minikrav. Syftet med direktivet är att öppna hela EU-området för medlemsländernas banker och övriga kreditinstitut. (Ett kreditinstitut är ett företag som tar emot insättningar eller lånar upp medel från allmänheten och ge krediter i egen räkning.) Direktivet ger också regler angående tillsyn över kreditinstitutioners löpande verksamhet och behörighet för medlemsländernas tillsynsmyndigheter att samarbeta. En rådgivande kommitté har bildats för bankfrågor i enlighet med direktivet - Banking Advisory Committee. Kommittén består av företrädare från medlemsländerna och Kommissionen. Undantagna från första samordningsdirektivet är bl a centralbanker, postgiroinstitut och postkontor.⁴⁸ Ett tilläggsdirektiv till första samordningsdirektivet kom 1996 angående permanent undantagna kreditinstitut vilket är en förteckning över vilka institut i EU-länderna som undantas det första samordningsdirektivet.⁴⁹ Exempel på ett svenskt sådant är Svenska Skeppshypotekskassan.

Rådets direktiv 89/646/EEG av den 15 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut - "Andra banksamordningsdirektivet", har som syfte att genomföra ett möjliggörande för den inre marknaden för banktjänster. Det räcker med en licens i hemlandet för att få tillträde till etablering och tillstånd att bedriva verksamhet i övriga medlemsländer. Medlemsländerna förbjuds i direktivet att ställa krav på särskild auktorisation av filialer till instituten som är auktoriserade i ett annat medlemsland. Direktivet tar bl a upp vilka institut som behöver tillstånd att bedriva finansiell verksamhet och vilka verksamheter som omfattas av tillståndet. Vidare uppställs vilka minimivillkor som gäller för tillstånd.

⁴⁸ Direktiv om ändring av direktiv (77/780/EEC) om permanent undantagna kreditinstitut (86/524/EEC).

⁴⁹ Direktiv om ändring av artikel 2 i direktiv (77/780/EEC) om permanent undantagna kreditinstitut (96/13/EEC).

3.9.3 Hemlandsauktorisering

Med stöd av en auktorisation i sitt hemland kan en bank eller ett annat kreditinstitut etablera en filial eller ett dotterbolag i ett annat medlemsland utan att behöva söka auktorisation igen i det aktuella landet. Banken eller kreditinstitutet skall därmed kunna etablera sig och tillhandahålla finansiella tjänster utan prövning av värdlandets myndigheter. En bank som vill etablera exempelvis en filial i ett annat medlemsland behöver endast meddela detta till sin tillsynsmyndighet innan etablering görs. Tillsynsmyndigheten får vid detta meddelande information om den verksamhet som är tilltänkt och ger sedan sitt godkännande. En kontakt tas med tillsynsmyndigheten i värdlandet så att denna kan förbereda inträdet på marknaden.⁵⁰ Mer om hemlandstillsyn i avsnitt 4.1.2.

3.9.3.1 Villkor

Enligt artikel 3 i första banksamordningsdirektivet skall det krävas obligatorisk auktorisation av ett kreditinstitut innan det får starta sin verksamhet. Vissa minimikrav uppställs som skall vara uppfyllda för att ett tillstånd skall kunna ges.

* Kreditinstitutet måste ha en kapitalbas av visst minimibelopp.

* Verksamheten måste ledas av minst två personer som skall genomgå en lämplighetsprövning.

Det får ej göras en behovsprövning.

I andra banksamordningsdirektivet preciserades kraven ytterligare.

* Eget kapital (Artikel 4, andra banksamordningsdirektivet)

Kreditinstitutet skall ha ett eget kapital på minst fem miljoner ecu. Dock kan undantag göras och medlemsländerna kan sänka gränsen för eget kapital till en miljon ecu. I Sverige medges t ex för mindre sparbanker och mindre kreditmarknadsbolag ett eget kapital på en miljon ecu.

* Ägare av kvalificerat innehav måste prövas av tillsynsmyndighet. Med kvalificerat innehav avses tio procent eller mer av kapital eller rösträtt eller annat betydande inflytande över institutets skötsel. (Artikel 5, andra banksamordningsdirektivet)

3.9.4 Bankaktiebolag och försäkringsbolag

Det finns ingen särskild lagstiftning i EU angående branschglidning. Det är dock vanligt i medlemsländerna att banker äger försäkringsbolag och vice versa och att ett holdingbolag äger både banker och försäkringsbolag. Det är vad vi kallar finansiella koncerner. Företagen drivs separat i förhållande till varandra men samarbetar ofta tillsammans.

⁵⁰ Andra banksamordningsdirektivet, artikel 19 och 20.

I andra banksamordningsdirektivet stadgas att banker och andra kreditinstitut får äga aktier i försäkringsbolag (se direktivets bilaga). Dock får ett kreditinstitut inte driva en försäkringsverksamhet. Vidare innehåller EU's regler inga hinder för ett försäkringsbolag att äga aktier i ett bankaktiebolag. Inte heller är det förbjudet att en bank och ett försäkringsbolag ägs gemensamt av ett holdingbolag.

Försäkringsbolag är undantagna reglerna om konsoliderad tillsyn.

3.9.5 Banker - tredjelandsregler

Inom EU råder principen om reciprocitet.⁵¹ Det innebär att medlemsländerna ger varandras medborgare eller företag samma möjligheter att etablera sig och driva verksamhet. Detta beskrivs i andra banksamordningsdirektivet i två steg:

- 1) Ett effektivt tillträde till det tredje landets marknad likvärdigt med vad EU erbjuder kreditinstitut från det aktuella tredje landet.
- 2) EU-kreditinstitutet skall få erbjudas samma konkurrensmöjligheter som gäller för deras inhemska kreditinstitut, d v s nationell behandling.

3.9.5.1 Dotterbolag

När en tredjelandsbank söker tillstånd till etablering av dotterbank i ett medlemsland sker först inte någon prövning på EU-nivå. Medlemslandet bestämmer själv om en auktorisation skall ges till en dotterbank vars moderbolags huvudkontor är beläget i ett tredje land. Först därefter sker en reciprocitetsprövning av Kommissionen trots att en auktorisation faktiskt kommit till stånd i medlemslandet. Om Kommissionen finner att det inte föreligger reciprocitet mellan länderna kan Kommissionen uppta förhandlingar med det berörda tredje landet.⁵²

Medlemsländerna har en informationsskyldighet enligt artikel 8. Har ett tillstånd lämnats till en tredjelandsbank att etablera en dotterbank så skall medlemslandet underrätta Kommissionen om detta.

3.9.5.2 Filialer

Alla banker inom EU får fritt etablera filialer i andra medlemsländer utan tillstånd från värdlandet ifråga. Det som krävs är dock ett anmälningsförfarande till landets tillsynsmyndighet.⁵³

⁵¹ Bankerna och EU, Svenska Bankföreningen 1996 s. 76-78

⁵² Bergqvist, Nyström, Bank- och livförsäkringsverksamhet inom EG s. 54-56

⁵³ Bankerna och EU, Svensk Bankförening s. 76

Filialer inom EU som tillhör ett kreditinstitut från tredje land regleras inte i andra banksamordningsdirektivet. Det är upp till de enskilda medlemsländerna och deras lagstiftning att ge eventuella tillstånd.

I första banksamordningsdirektivet stadgas att Kommissionen skall underrättas om givna filialtillstånd. Tredjelands filial får inte ha gynnsammare verksamhetsregler än de andra EU-ländernas filialer i det aktuella medlemslandet.

Ett EU-tillstånd till en filial vars huvudkontor är beläget i tredje land ger inte automatiskt en rättighet att etablera filialer i övriga medlemsländerna. För dem krävs separata tillstånd från respektive land.⁵⁴

3.9.6 Regler för utländska bankföretag enligt BRL

I BRL återfinns reglerna för utländska bankföretag i 1:4-8.

I 4 § stadgas att ett utländskt företag får driva bankverksamhet från filial först efter att det erhållit tillstånd av regeringen eller Finansinspektionen.

Filialetableringen måste uppfylla kravet på sund bankverksamhet och skall omfattas av insättargarantin enligt lagen (1995:1571) om insättargaranti. Ett tillstånd får inte behövsprövas. Representationskontor får drivas efter en anmälan till Finansinspektionen och det krävs sålunda inget speciellt tillstånd.

Enligt 6§ får ett bankaktiebolag inrätta en filial i ett land utanför EES efter tillstånd av Finansinspektionen. Även här ställs krav på sund bankverksamhet. Ansökan skall innehålla en plan för verksamheten och vilket land där verksamheten planeras att bli etablerad i.

När det gäller bankföretag som är hemmahörande inom EES gäller, som nämnts ovan, att något tillstånd ej är behövligt för den bank som redan har en hemlandsauktorisering, BRL 1:5. Vidare får en bankverksamhet inom EES, från sitt hemland erbjuda och tillhandahålla tjänster när underrättelse gjorts till Finansinspektionen.

En verksamhet som avser att inrätta en filial inom EES skall underrätta Finansinspektionen först, BRL 1:7. Finansinspektionen skall i sin tur vidarebefordra informationen till den behöriga myndigheten i det berörda medlemslandet.

För gränsöverskridande verksamheter gäller, enligt BRL 1:8, att det bankaktiebolag som avser att driva verksamhet inom EES utan att inrätta en filial skall underrätta Finansinspektionen. Även här skall inspektionen underrätta motsvarande myndighet i det land där verksamheten skall drivas.

⁵⁴ Bankerna och EU, Svensk Bankförening s. 77

3.10 Sammanfattning av Finansinspektionens uppgifter vid etablering

Några av Finansinspektionens viktigaste uppgifter är att bereda och pröva tillstånds- och dispensärenden. Det är viktigt för Finansinspektionen att se till att endast de institut får etablera sig på marknaden som uppfyller fastställda ingångskrav och som bedöms kunna uppfylla lagens krav och inspektionens föreskrifter och allmänna råd.

3.10.1 Tillstånd vid banketablering

När en bank vill etablera sig i Sverige måste denna söka regeringens tillstånd, en oktroj, till att bedriva bankverksamhet. Tillstånd behövs både då en ny verksamhet etablerar sig och när en verksamhet ändrar omfattning, inriktning eller karaktär. Det är Finansinspektionen som kontrollerar att de formella, ekonomiska och juridiska kraven som uppställs i banklagarna är uppfyllda. Då en tillståndsansökan inkommer till Finansinspektionen kontrolleras bl a att lämplighetskraven avseende dess organisation är uppfyllda. Vidare att kraven för kapitaltäckning, placeringsregler och premieberäkning kan uppfyllas på ett godtagbart sätt. Beviljas en oktroj av regeringen skall banken registreras i bankregistret som förs utav Finansinspektionen. Registret innehåller bl a uppgifter om bankföretagens firma, aktiekapital och styrelse. Ändringar utav dessa uppgifter skall anmälas av bankerna till inspektionen.

Olika prövningar görs också gällande tillstånd till aktieförvärv, lånetransaktioner och överlåtelser av försäkringsbestånd, stadsfästelser av bestämmelser i bolagsordningen m m. Dispenser kan även ges inom området.

Enligt BRL har Finansinspektionen en rad befogenheter. De kan pröva större ägares lämplighet, utse revisorer och granskningsmän, utfärda föreskrifter och brottsförebyggande åtgärder och utfärda sanktioner. Sanktionerna är att se som påtryckningsmedel och det är sällan som en oktroj förklaras förverkad av Finansinspektionen. Exempel på sanktioner är meddelande av varningar, att kalla till styrelsemöten och bolagsstämmor och att förbjuda att beslut verkställs respektive anbefalla rättelse. Vidare kan inspektionen meddela föreläggande vid vite.

3.10.2 Tillstånd vid koncernbildning

Vid koncernbildning av bankaktiebolag krävs ett tillstånd av regeringen eller Finansinspektionen om förvärvet gäller hela eller en inte obetydlig del av rörelsen. Bestämmelsen syftar till att öka kontrollen och komplettera andra regler gällande samgående mellan banker och banks förvärv av aktier och andelar i företag med bankfrämjande eller allmännyttigt ändamål. Dessa regler skall inte kunna kringgås genom att en bank övertar en annan banks rörelse.

En bank skall alltid anmäla hos Finansinspektionen om beslut tagits att förvärva en annan banks rörelse eller del därav.

Efter tillstånd från Finansinspektionen kan ett bankaktiebolag få förvärva aktie eller andel i svenskt eller utländskt bankföretag och i svenskt eller utländskt företag om ändamålet kan anses vara till nytta för bankväsendet eller det allmänna.

Vid ett direkt eller indirekt förvärv av aktier eller andelar i en bank som medför att förvärvarens sammanlagda innehav utgör ett kvalificerat innehav skall Finansinspektionen göra en ägarprövning. Kan ägaren anses såsom lämplig och inte antas motverka en sund utveckling av bankens verksamhet kan Finansinspektionen ge tillstånd till förvärvet.

När det gäller koncernbildning med ett icke-finansiellt företag som moderbolag har man tagit bort det tidigare kravet på särskilda skäl för att en sådan koncernbildning skulle få ske. De risker som var inblandade i en sådan konstellation anses nu kunna elimineras av de regler som finns i banklagstiftningen. Exempel på lagstiftning som begränsar dessa risker är reglerna om banksmitta, ägarprövning, förbud för banken att ge koncernbidrag utan Finansinspektionens medgivande och reglerna om stora exponeringar. Härigenom har Finansinspektionen kontroll på de företag som ingår i koncernen och de ägare som är inblandade

För att en effektiv tillsyn skall kunna genomföras av Finansinspektionen måste det kunna klargöras vilka företag som ingår i företagsgruppen.

Finansinspektionen kräver av finansiella företagsgrupper att en effektiv tillsyn skall kunna erhållas. Kan inspektionen inte genomföra en sådan önskad tillsyn får inspektionen förelägga ägaren av aktierna eller andelarna att avyttra den del som utgör kvalificerat innehav. Finansinspektionen kan även besluta om röstförbud. Om det finns särskilda skäl kan en förvaltare förordnas.

3.10.3 Tillstånd vid fusioner

Regeringen måste även vid fusionsärenden lämna sitt tillstånd.

Finansinspektionens uppgifter när det gäller fusioner är dock inte så omfattande. Den registrering som skall göras inom en månad av den upprättade fusionsplanen från det övertagande bankaktiebolaget, eller vid kombination, det äldsta av de överlåtande bolagen, lämnas in till Finansinspektionen. Finansinspektionen skall sedan kungöra införandet i Post- och Inrikes Tidningar.

Finansinspektionen skall förklara frågan om fusionen fallen om en ansökan om regeringens tillstånd inte har gjorts inom föreskriven tid eller om regeringen har avslagit ansökan.

Då det rör sig om en absorption av ett helägt dotterbolag får ett bankaktiebolag förvärva all den egendom som dotterbolaget överför trots att den kan utgöra s k förbjuden egendom. Dock måste bankbolaget avyttra denna egendom inom ett år från registreringen av fusionen. Finansinspektionen kan dock medge en förlängning av denna tid om denna frist skulle te sig synnerligen oförmånlig.

När Finansinspektionen har registrerat beslut om tillstånd att verkställa fusionsplanen är dotterbolaget att anses såsom upplöst. Är dotterbolaget inte ett bankaktiebolag skall Finansinspektionen lämna uppgifter om fusionen till Patent- och registreringsverket som i sin tur registrerar tillståndet.

3.10.4 Tillstånd vid förvärv av aktier i försäkringsföretag

Tillstånd krävs för att förvärva aktier i försäkringsföretag och detta kan ges av regeringen eller av Finansinspektionen efter bemyndigande. Vid den prövning som görs finns två krav som skall uppfyllas för att erhålla ett tillstånd. Dels att det föreligger organisatoriska motiv och dels att en långsiktig affärsstrategi ligger bakom förvärvet.

Banksmittobestämmelserna i BRL 1:11 är undantagna försäkringsföretag och deras dotterföretag som inte driver någon form av finansiell verksamhet. Försäkringsföretag står under egen tillsyn och bankrörelsereglerna lämpar sig inte för den typen av verksamhet. Dock är det Finansinspektionen som utövar tillsynen för både banker och försäkringsbolag. Vidare skall ett försäkringsbolag och dess dotterbolag heller inte omfattas av reglerna om konsoliderad kapitaltäckning.

3.10.5 Tillstånd för EU-etablering

Inom EU gäller fri etableringsrätt och hemlandsauktorisering. Med stöd av en auktorisation i sitt hemland kan en bank eller ett annat kreditinstitut etablera en filial eller ett dotterbolag i ett annat medlemsland utan att behöva söka auktorisation igen i det aktuella landet. Det är sålunda det tillstånd som en bank eller ett kreditinstitutet får av regeringen eller Finansinspektionen som gör att institutet kan etablera sig och tillhandahålla finansiella tjänster i övriga medlemsländer inom EU. En svensk bank som vill etablera exempelvis en filial i ett annat medlemsland behöver endast meddela detta till sin Finansinspektionen innan etablering görs. Inspektionen får vid detta meddelande information om den verksamhet som är tilltänkt och ger sedan sitt godkännande. En kontakt tas med tillsynsmyndigheten i värdlandet så att denna kan förbereda inträdet på marknaden. Likadant förfarande sker då en utländsk bank eller kreditinstitut vill etablera sig i Sverige.

3.10.6 Tillstånd för tredjelandsetablering

När en tredjelandsbank söker tillstånd till etablering av dotterbank i Sverige sker en auktorisationprövning på vanligt vis av regeringen eller Finansinspektionen. Först därefter sker en reciprocitetsprövning av Kommissionen trots att en auktorisation faktiskt kan ha kommit till stånd i Sverige. Om Kommissionen finner att det inte föreligger reciprocitet mellan Sverige och det aktuella landet kan Kommissionen uppta förhandlingar med detta land.

Har ett tillstånd lämnats till en tredjelandsbank att etablera en dotterbank i Sverige så skall detta underrättas till Kommissionen.

Ett bankaktiebolag som vill etablera en filial i ett land utanför EES måste söka tillstånd hos Finansinspektionen.

4. Tillsyn av etablerade bankföretag

Många av de regler som vi har i svensk banklagstiftning som rör tillsyn av banker, finansiella företagsgrupper och koncerner var en bank ingår grundar sig på viktiga principer och direktiv från EU. Det är därför av vikt att först kartlägga dessa principer och direktiv för att sedan presentera de svenska lagreglerna inom området och Finansinspektionens roll som tillsynsmyndighet.

4.1 Tillsyn inom EU⁵⁵

Inom EU finns en målsättning att uppnå en enhetlig kreditmarknad, där banker och övriga kreditinstitut får etablera sig genom dotterbolag och filialer inom alla EU-medlemsländer. Målen finns bl a i Romfördraget från 1957⁵⁶ och i vitboken om genomförandet av den inre marknaden från 1985. EUs regler omfattar alla sorters kreditinstitut och inte endast banker.

För att uppnå dessa mål till en samordnad banklagstiftning strävar man efter ett ömsesidigt erkännande av medlemsländernas tillsynsregler och deras olika standard gällande kreditinstitutens finansiella kvalifikationer. Vidare strävas efter harmonisering och hemlandskontroll. En viktig princip i EU är subsidiaritetsprincipen vilken innebär att ett beslut inom EU skall fattas så nära medborgarna som möjligt. EU skall endast agera då ett beslut bäst kan fattas på EU-nivå än på nationell nivå för att uppnå ett mål.

4.1.1 Ömsesidigt erkännande

En fri etableringsrätt råder inom EU. Ett kreditinstitut skall kunna etablera sig i de övriga EU-medlemsländerna utan att en prövning skall göras av värdlandets myndigheter. En auktorisation i hemlandet tjänar som en auktorisation i de övriga medlemsländerna. Detta för att uppfylla Romfördragets mål om de fria rörelserna inom EU.⁵⁷

De två principerna hemlandsauktorisering och hemlandstillsyn utgör tillsammans med ömsesidigt erkännande av varandras regler om auktorisation och tillsyn, grunden för tjänstefriheten inom det finansiella området, bank, försäkring och värdepapper.⁵⁸

⁵⁵ Avsnittet är baserat på Svensk Bankförening, Bankerna och EU s. 5 ff

⁵⁶ Art. 52 och 59

⁵⁷ Se vidare avsnitt 3.9.

⁵⁸ Afrell, Klahr, Samuelsson, Lärobok i kapitalmarknadsrätt s. 36

4.1.2 Hemlandstillsyn

Principen om hemlandstillsyn återfinns i det andra banksamordningsdirektivet. I direktivets artikel 13 fastslås att ansvaret för tillsynen över kreditbolagens verksamhet och soliditet tillkommer tillsynsmyndigheten i respektive hemland. När en auktorisation från hemlandet givits, utförs även tillsynen av hemlandets tillsynsmyndighet. Den tillsyn som myndigheten i hemlandet utför i institutets hemland får sålunda verkan för institutets filialer i de övriga medlemsländerna. Världlandet i sin tur godtar de bedömningar som görs av hemlandsmyndigheterna rörande exempelvis den finansiella ställningen, konsolideringsgraden, kapitaltäckning, soliditet och redovisningssystem. Dock skall världlandet enligt artikel 14.2, i samarbete med hemlandsmyndigheterna, svara för tillsynen avseende filialens likviditet. Ett världland skall också, oberoende av huvudregeln om hemlandstillsyn, ha rätt att vidta penningpolitiskt betingade åtgärder. Sådana åtgärder får dock inte utformas så att filialerna diskrimineras i förhållande till inhemska institut.

4.1.2.1 Samarbete mellan myndigheterna

Ett nära samarbete mellan de olika tillsynsmyndigheterna bör finnas. Enligt artikel 7.1 i första banksamordningsdirektivet skall de behöriga myndigheterna verka i nära samarbete vad gäller tillsynen av kreditinstitut som driver verksamhet i andra medlemsländer än det där huvudkontoret är beläget. Den gällande lydelsen har införts i andra banksamordningsdirektivet artikel 14.1 där det föreskrivs att myndigheter skall förse varandra dels med information om ledning och ägarförhållanden i kreditinstitut som behövs för underlättande av tillsynen och för kontroll av att auktorisationsvillkoren uppfylls, dels all information som är ägnad att underlätta övervakningen av institutens likviditet, soliditet, inlåningsgaranti, begränsning av större engagemang samt rutiner för administration, redovisning och intern kontroll. Dessutom skall världlandets myndigheter samarbeta med hemlandets myndigheter gällande tillsyn av risker som följer med öppna marknadsoperationer som ett kreditinstitut företar på kapitalmarknader i världlandet enligt andra banksamordningsdirektivet artikel 14.3.

Världlandets myndighet kan också tillåta hemlandsmyndigheten att själva utföra kontroller.⁵⁹

Strikt sekretess gäller för den information som erhållits inom ramen för tillsynsmyndigheternas verksamhet, första banksamordningsdirektivet artikel 12 och andra banksamordningsdirektivet artikel 16. Sekretessen får dock inte hindra sådant informationsutbyte mellan myndigheter som är föreskrivet i direktiv som gäller för kreditinstitut.

⁵⁹ I BRL finns detta reglerat i 7:8 och 7:9

Ytterligare förutsättning för ett gott myndighetssamarbete är att även värdlandet har rätt och skyldighet att skaffa sig insyn i filialer och i övrigt övervaka verksamhet som bedrivs inom det egna landet. I artikel 21.1 i andra banksamordningsdirektivet anges att ett värdland för statistiska ändamål får föreskriva skyldighet för kreditinstitut med filial i landet att lämna periodiska rapporter om verksamheten där.

4.1.2.2 Befogenheter till ingripanden

Hemlandstillsynsreglerna innebär inte att värdlandets lagar saknar tillämpning på kreditinstitut som står under ett annat medlemslands tillsyn. En värdlandsmyndighet kan redan innan filialverksamheten påbörjas ange under vilka villkor som verksamheten får bedrivas. Dessa villkor måste dock vara motiverade av hänsyn till det allmänna bästa, andra banksamordningsdirektivet artikel 19.4.

Artikel 21 ger värdlandets myndigheter rätt att ingripa mot utländska kreditinstitut som överträder föreskrifter som utfärdats i värdlandet. Dessa föreskrifter måste vara utfärdade inom ramen för de befogenheter som värdlandets myndighet har beträffande tillsyn inom området.

En viss procedur måste följas vid ett ingripande enligt denna artikel. Ett föreläggande om rättelse skall först utges. Följs inte detta skall myndigheten underrätta hemlandsmyndigheten som i sin tur skall ingripa mot institutet. Upphör fortfarande inte institutet med överträdelsen får värdlandets myndigheter självständigt vidta åtgärder för att stoppa överträdelserna. Nya åtaganden av institutet i värdlandet kan hindras. Vad gäller straffbelagda gärningar får dessa beivras omedelbart.

Inspektioner får företas av hemlandsmyndigheter sedan de underrättat värdlandets myndigheter om sin avsikt. Denna inspektionsrätt gäller även för värdlandets myndigheter som får företa inspektioner på filialer som etablerats i landet.

4.1.2.3 Dotterföretag

När det gäller dotterföretag till ett institut hemmahörande i ett annat EU-medlemsland står dock detta företag under värdlandets tillsyn. Dotterbolaget är då det etablerats i ett annat land, ett självständigt företag och värdlandet är nu dess hemland.

Dotterföretaget skall dock stå under den gruppbaseade tillsynen som gäller för moderföretaget. Övervakningen av ett kreditinstituts finansiella ställning ska ske genom konsolidering med andra kreditinstitut och finansiella institut som är dotterföretag till kreditinstitutet.

Samarbete mellan de behöriga myndigheterna i respektive medlemsland skall ske enligt artikel 5 andra banksamordningsdirektivet. Se vidare om gruppbasead tillsyn under 4.1.3.2.

4.1.3 Viktiga direktiv från EU

4.1.3.1 BCCI-direktivet

BCCI-direktivet från 1995⁶⁰ innehåller bestämmelser om förstärkt tillsyn över finansiella företag, om placering av finansiella företags huvudkontor, om utbyte mellan myndigheter av sekretessbelagd information samt om skyldighet för revisorer att rapportera till tillsynsmyndigheterna.

Bakgrunden till direktivet berodde bl a på upplösningen av Bank for Credit and Commerce International och andra liknande händelser på finansmarknaden. Företagsgruppen BCCI bestod av ett holdingbolag med säte i Luxemburg och två dotterbanker vilka var auktoriserade på Caymanöarna respektive i Luxemburg. Dotterbankerna hade i sin tur dotterbolag och filialer över hela världen. Organisationsstrukturen var oklar och följden blev att ingen myndighet tog ansvar för det fulla tillsynsansvaret över gruppen som helhet. Vidare uppstod problem då den huvudsakliga verksamheten inte bedrevs i de två länderna där moderbankerna var auktoriserade.⁶¹

Följden av denna händelse blev BCCI-direktivet som innehåller bestämmelser om förstärkt tillsyn över ett finansiellt företag som ingår i en grupp av företag. En effektiv tillsyn måste kunna uppnås och om gruppens organisation hindrar en sådan tillsyn skall verksamhetstillstånd vägras. En förutsättning är givetvis att tillsynsmyndigheten har möjligheter att återkalla tillståndet om en sådan situation uppstår.⁶²

4.1.3.2 Direktiv om gruppbaserad tillsyn

Rådets direktiv 92/30/EEG av den 6 april 1992 om gruppbaserad tillsyn över kreditinstitut ligger till grund för de regler vi har i svensk rätt. Detta direktiv baseras i sin tur på rådets direktiv 83/350/EEG av den 13 juni 1983 om tillsyn av kreditinstitut på konsoliderad grund.

Vad som stadgades i 1983 års direktiv var bl a att tillsynen av ett kreditinstituts finansiella ställning skulle ske genom konsolidering med andra kreditinstitut och finansiella institut som var dotterföretag till kreditinstitut eller i vilka kreditinstitutet hade ett ägarintresse. Dessa regler införlivades i svensk rätt i BRL 2:11 vilka tillämpades på koncerner till den del den bestod av en bank med finansiellt dotterbolag.

⁶⁰ Rådets direktiv 95/26/EG av den 29 juni 1995 om ändring av direktiv 77/780/EEG och 89/646/EEG om kreditinstitut, direktiv 73/239/EEG och 92/49/EEG om andra direkta försäkringar än livförsäkringar, direktiv 93/22/EEG om tjänster inom värdepappersområdet och direktiv 85/611/EEG om företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper.

⁶¹ Prop. 1995/96:173 s. 59-60

Urban Funered, Bankernas risktagande s. 215-217

⁶² Prop. 1995/96:173 s. 60

Det nya direktivet från 1992 utökar tillsynen att omfatta även andra finansiella företagsgrupper än de som har ett kreditinstitut som moderföretag. Exempelvis omfattas de företagsgrupper där ett holdingföretag med finansiell verksamhet och minst ett av dotterföretagen är ett kreditinstitut och koncerner där moderföretaget är holdingföretag med blandad verksamhet och minst ett av dotterföretagen är ett kreditinstitut. I det sistnämnda fallet gäller dock endast en skyldighet för moderföretaget att lämna information.

Vidare utvidgas tillsynen över de finansiella företagsgrupperna gällande kapitalkraven. Förutom kapitalkrav för kreditrisker skall även kapitalkrav för marknadsrisker räknas med samt kontroll av stora exponeringar.

En fullständig konsolidering gäller för redovisning av sammanställningen, dock med undantag för företag där endast ägarintresse föreligger där proportionell konsolidering är tillräcklig.

4.1.3.3 Direktiv om stora exponeringar och kapitalkrav

Andra direktiv som berör den gruppbaseade tillsynen är rådets direktiv 92/121/EEG av den 21 december 1992 om övervakning och kontroll av kreditinstituts stora exponeringar och rådets direktiv 93/6/EEG av den 15 mars 1993 om kapitalkrav för värdepappersföretag och kreditinstitut.

1992 års direktiv om stora exponeringar ger bestämmelser om tillsyn och övervakning på gruppbasead grund för finansiella företagsgrupper. Direktivet manar om särskild försiktighet i fall där kreditinstitut exponerar sig gentemot moder-, syster- eller dotterföretag. Strängare regler gäller för exponeringar inom sin egen företagsgrupp än andra stora exponeringar. Det ges dock möjligheter att undantaga vissa exponeringar inom sin egen företagsgrupp om dessa företag omfattas av samma sammanställning som kreditinstitutet självt står under.

4.2 Generellt om Finansinspektionens tillsyn

En av Finansinspektionens främsta uppgifter är att övervaka de svenska bankernas verksamheter så att dessa bedrivs på ett stabilt sätt och att en sund utveckling främjas. Reglerna om Finansinspektionens tillsyn finns bl a i BRL 7 kap.

7:1 stadgar att det är Finansinspektionen som utövar tillsynen över bankerna och att dessa har i sin tur en upplysningsplikt till inspektionen. Tillsynen kräver att Finansinspektionen har tillgång till information från bankerna och kan utföra undersökningar på plats.

Inspektionen har möjligheter att utföra olika påtryckningsmedel och sanktioner för att kunna fullfölja sina uppgifter. Exempel på detta är Finansinspektionens möjligheter att sammankalla styrelsen eller bolagsstämman och närvara vid deras sammanträden och stämmor (7:6). Vidare kan inspektionen förordna revisorer att delta i revisionen av en bank (7:5). Finansinspektionen kan kräva att aktier och andelar avyttras vid kvalificerade innehav och kan även

hindra ägaren av detta kvalificerade innehav att rösta på stämman (7:14). En oktroj kan vid grova överträdelser återkallas (7:16).

Förutom att inspektionen skall övervaka att bankernas verksamheter bedrivs inom lagens ramar skall inspektionen kontrollera att bankerna har en lämplig företagsekonomisk utformning med hänsyn till de risker som finns på marknaden. Lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag⁶³ ger de bestämmelser som behövs för att uppfylla detta syfte genom att reglera bl a kapitaltäckningen hos instituten och dess stora exponeringar.

Reglerna om tillsyn enligt denna lag finns i 7 kapitlet. Enligt 7:1 är det Finansinspektionen som övervakar att kapitaltäckningslagen efterlevs. I fråga om tillsynen gäller vad som är föreskrivet i de lagar som reglerar institutens verksamheter, om inte annat följer av kapitaltäckningslagen. Vidare skall Finansinspektionen på begäran lämna eller kontrollera information som behövs till en utländsk behörig myndighet inom EES för att denna skall kunna utöva sin tillsyn eller låta den utländska myndigheten utföra egen kontroll, 7:4.

4.2.1 Kapitaltäckning

Banker och kreditinstitut måste uppfylla vissa minimikrav gällande storleken på sitt egna kapital. Mot bankernas kredit- och marknadsrisker måste det finnas en buffert av eget kapital som till viss del kan skydda insättarnas medel och skapa stabilitet och förtroende för bankverksamheten. Bestämmelserna om kapitalbas och kapitalkrav återfinns i kapitaltäckningslagen 2-3 kapitel. Kapitaltäckningsreglerna är baserade på en grov indelning av bankernas tillgångar i olika riskklasser. Ju högre risk desto större eget kapital krävs. Baselkommitténs⁶⁴ överenskommelse om vissa minimiregler har varit grunden för de direktiv och regler som finns i EU gällande kapitaltäckning. De svenska reglerna grundas också på Baselkommitténs överenskommelse, vilket innebär att kapitalbasen⁶⁵ skall uppgå till minst åtta procent av placeringarna och åtagandena utanför balansräkningen med hänsyn till deras risk. Placeringarna delas in i riskklasser och sedan sker en viktning. Det totala kapitalkravet är åtta procent av summan av de viktade värdena.

4.2.2 Stora exponeringar

⁶³ Härefter förkortas denna lag till kapitaltäckningslagen.

⁶⁴ Basle Committee on Banking Supervision

⁶⁵ Beräknat på ett viss sätt enligt kapitaltäckningslagen.

Bestämmelserna om ett instituts exponeringar⁶⁶ gentemot en kund eller en grupp av kunder med inbördes anknytning finns i kapiteltäckningslagen 5 kapitlet. Reglerna är en anpassning till Rådets direktiv 92/121/EEG av den 21 december 1992 om övervakning och kontroll av kreditinstitutens större engagemang och Rådets direktiv 93/6/EEG av den 15 mars 1993 om kapitalkrav för värdepappersföretag och kreditinstitut. Syftet med reglerna är att sprida bankens risker och att begränsa bankens kreditgivning till en och samma fysiska eller juridiska person.

Skälen för begränsningar av stora exponeringar är liksom för kapiteltäckningsreglerna, att tillförsäkra att instituten har tillräckligt med eget kapital för det fall kunderna inte kan infria sina åtaganden mot banken. Skillnaden är att reglerna om stora exponeringar syftar till att begränsa den maximala förlust som en bank kan ådra sig genom en enskild kund eller grupp av kunder medan reglerna om kapiteltäckning syftar till att skapa ett mer generellt kapiteltäckningskrav för att täcka kredit- och marknadsrisker.

En stor exponering är en kreditgivning som institutet ger en kund eller grupp av kunder med inbördes anknytning och som uppgår till minst 10% av institutets kapitalbas. Enligt kapiteltäckningslagen 7:11 skall sådana stora exponeringar rapporteras fortlöpande till Finansinspektionen. Vad som avses såsom en grupp av kunder med inbördes anknytning stadgas i kapiteltäckningslagen 5:2. Det är två eller flera fysiska eller juridiska personer som utgör en helhet med hänsyn till risken att institutet inte får betalt för sin fordran. Det föreligger en presumtion för att dessa personer utgör en helhet ur risksynpunkt om någon av kunderna har direkt eller indirekt ägarinflytande över någon av de övriga i gruppen eller om kunderna har sådan inbördes anknytning att en eller flera av dessa kan befaras råka i betalningssvårigheter om en av dem drabbas av ekonomiska problem. Det är institutet som skall visa att denna helhet från risksynpunkt inte föreligger.⁶⁷

Värdet av ett instituts exponering mot en kund eller grupp av kunder med inbördes anknytning begränsas till högst 25% av kapitalbasen, kapiteltäckningslagen 5:1. Samtliga exponeringar mot sådana kunder läggs samman och de får tillsammans inte överstiga begränsningen på 25%.

Är institutet ett moder- dotter- eller systerföretag till sådana kunder är gränsen lägre, endast 20%. Om institutet är en bank skall exponeringen på övriga företag i koncernen begränsas till 10% av bankens kapitalbas om bankens moderföretag är ett icke-finansiellt företag, kapiteltäckningslagen 5:1. Sålunda kan en fristående bank ha större exponering på ett icke-finansiellt företag än en dotterbank kan ha mot samma företag.

⁶⁶ Vad som menas med exponering, se ordlistan.

⁶⁷ Afrell, Klahr, Samuelsson, Lärobok i kapitalmarknadsrätt s. 168

Enligt 5:3 får det sammanlagda värdet av institutets stora exponeringar inte överstiga 800% av kapitalbasen.

4.2.3 Banksnittbestämmelser

Huvudregeln i BRL 1:11 är att samtliga företag som ingår i en koncern där en bank ingår måste följa vissa regler i BRL. Enligt 1 st skall bestämmelserna i både BRL och i lagen (1994:2004) om kapitaltäckning och stora exponeringar för kreditinstitut och värdepappersbolag gälla för övriga företag i koncernen och alla dess begränsningar i fråga om en banks rörelse gälla företagen gemensamt. När en bank fått tillstånd att förvärva aktier eller andelar i ett företag så att det blir ett dotterföretag till en bank så gäller sålunda bestämmelserna i BRL 2 och 7 kapitlet om rörelse och tillsyn även för det företaget.

Syftet med banksnittbestämmelserna är att uppnå stabilitet och säkerhet inom det finansiella systemet. Genom dessa bestämmelser kan Finansinspektionen få en helhetsbild av företagsgruppen respektive koncernen för att en rättvisande bild av dess risksituation skall framträda tydligare.

Undantag ges för försäkringsföretag och dotterföretag till försäkringsföretag som inte bedriver finansiell verksamhet enligt BRL 1:1 2 st. Försäkringsföretag står under egen tillsyn och bankrörelsereglerna lämpar sig inte för den typen av verksamhet. Dock är det Finansinspektionen som utövar tillsynen för både banker och försäkringsbolag. Vidare skall ett försäkringsbolag och dess dotterbolag heller inte omfattas av reglerna om konsoliderad kapitaltäckning.

4.3 Finansinspektionens tillsyn över finansiella företagsgrupper och koncerner

Den tillsyn som Finansinspektionen har över finansiella företagsgrupper och koncerner kallas gruppbaserad tillsyn vilket innebär att banksnittbestämmelserna om bankens rörelse och tillsyn i banklagstiftningen skall tillämpas på hela koncernen eller företagsgruppen.⁶⁸ Bestämmelserna återfinns i BRL 1:11. Kapitaltäckningslagen uppställer de regler som ger Finansinspektionen dess tillsynsansvar. I 7:1 stadgas att Finansinspektionen övervakar att instituten följer denna lag.⁶⁹

⁶⁸ Se avsnitt 4.2.3.

⁶⁹ Paragrafhänvisningar i kapitlet hänför sig till kapitaltäckningslagen om inget annat utskrivs.

De definitioner som görs av finansiell företagsgrupp och koncern finns i kapitaltäckningslagen respektive BAL.⁷⁰

Det är ytterst viktigt att det kan klargöras vilka företag som ingår i en företagsgrupp. När en bank eller ett annat finansiellt företag har kommit att ingå i en företagsgrupp som är så svåröverskådlig att en effektiv tillsyn över det finansiella företaget inte kan bedrivas kan Finansinspektionen ingripa för att erhålla den tillsynsmöjlighet inspektionen behöver.

4.3.1 Tillsynsområde och ansvar

Har den finansiella företagsgruppen sitt moderbolag eller ett företag i gruppen som har ägarintresse i Sverige skall Finansinspektionen utöva tillsyn över gruppen, oavsett om det inom den finansiella företagsgruppen finns företag som är belägna i ett annat land, 7:2. Man har ansett det vara av vikt att tillsynsansvaret skall tillkomma hemlandsmyndigheterna för att få en så fullgod övervakning som möjligt, och det tillåts inte att ansvaret avtalas bort till moderföretagets hemlandsmyndighet⁷¹. Är moderbolag ett holdingbolag med finansiell verksamhet skall inspektionen utöva tillsyn endast om det inte finns några utländska företag (som motsvarar institut) i företagsgruppen och om holdingföretaget är hemmahörande i Sverige och minst ett dotterföretag är institut, 7:2 2 st.

I övriga fall får Finansinspektionen, efter bemyndigande av regeringen, bestämma genom överenskommelser med de utländska myndigheterna i EES-länderna, vilken myndighet som skall ansvara för tillsynen över den finansiella företagsgruppen.⁷² Regeringen kan uppdra åt en förvaltningsmyndighet att ingå en sådan överenskommelse enligt regeringsformen 10:3. Överenskommelser av denna typ behöver inte riksdagens eller Utrikesnämndens medverkan. Enligt bestämmelserna i regeringsformen så behövs det inte anges i kapitaltäckningslagen att regeringen eller Finansinspektionen kan ingå sådana överenskommelser med myndigheterna i de övriga EES-länderna.

Ett samarbete mellan de olika tillsynsmyndigheterna inom EES skall finnas. Efter en begäran från en myndighet i ett annat EES-land skall Finansinspektionen lämna eller kontrollera information för att den utländska myndigheten skall kunna utföra sin tillsyn tillfredsställande. Finansinspektionen kan också tillåta den utländska myndigheten att själva utföra en kontroll.⁷³

⁷⁰ Definitioner av finansiell företagsgrupp och koncern, se avsnitt 3.2.

⁷¹ Prop. 1994/95:50 s. 253

⁷² Prop. 1994/95:50 s. 259

⁷³ Se 7:4

Finansinspektionens har vidare till sin uppgift att föra en förteckning över de företag som de har tillsyn över enligt 2§.

4.3.2 Tillsynsredovisning till Finansinspektionen

För att Finansinspektionen skall kunna utföra sin tillsyn över de finansiella företagsgrupperna skall inspektionen ha möjlighet att erhålla nödvändig och tillräcklig information. En särskild redovisning som avser gruppens samlade ekonomiska ställning, d v s en gruppbaserad redovisning skall därför lämnas för hela den finansiella företagsgruppen eller koncernen.

Detta förutsätter att alla företagen i gruppen lämnar de uppgifter som krävs för tillsynsredovisningen och har tillfredsställande interna kontrollrutiner. Ett företag som ingår i en finansiell företagsgrupp måste därför enligt 7:10 ha speciella förvaltnings- och redovisningsrutiner som säkerställer en effektiv kontroll av att bestämmelserna i lagen efterlevs.

Instituten och de företag som upprättar den gruppbaserade redovisningen måste vidare rapportera till Finansinspektionen när stora exponeringar görs enligt 7:11.

4.3.2.1 Gruppbaserad tillsyn

Som ovan nämnts innebär tillsynen över finansiella företagsgrupper och koncerner, gruppbaserad tillsyn, att lagens bestämmelser om kapitalkrav o s v skall tillämpas på hela den finansiella företagsgruppen eller koncernen där en bank eller ett kreditinstitut ingår.

1995 infördes regler om gruppbaserad tillsyn vars syfte är att förbättra och utvidga tillsynen över koncerner och finansiella företagsgrupper. Ett institut eller ett holdingföretag som har finansiell verksamhet och är moderföretag måste upprätta en gruppbaserad redovisning gällande alla de företag som ingår i företagsgruppen och inlämna den till Finansinspektionen enligt 7:6. Den gruppbaserade tillsynen görs för att bl a kunna kontrollera kapitaltäckningen i kreditinstituten och omfattar den sammanlagda finansiella ställningen i koncerner där även andra finansiella institut än kreditinstitut är moderföretag. Exempelvis skall ett icke-finansiellt moderföretag och dess övriga dotterföretag lämna sådan information till Finansinspektionen som kan vara av betydelse för tillsynen av banken. En sådan samlad information finns i 7:5 kapitaltäckningslagen. Även i BRL 1:11 stadgas detta i banksmittobestämmelsen som här kompletteras med en möjlighet för Finansinspektionen att göra undersökningar för att kontrollera inlämnade uppgifter. Om moderföretaget eller något av dotterföretagen är situerade i ett EES-land kan inspektionen begära att en sådan kontroll görs hos de behöriga myndigheterna i respektive land.

Den tillsyn som är stadgad i kapitaltäckningslagen är baserad på EG-direktiv⁷⁴. Tillsynen är uppdelade i tre områden.

1. Den tillsyn som Finansinspektionen har över den finansiella företagsgruppen.
2. De beräkningar som skall göras av kapitalkrav för kreditrisker och marknadsrisker samt de begränsningar som uppställs vid stora exponeringar.
3. Gruppbaseade redovisningar, d v s de särskilda redovisningar som skall göras gällande dessa beräkningar och begränsningar samt de metoder som skall följas för sammanställningen - konsolideringen.⁷⁵

Undantag kan göras från tillsynsredovisningar enligt 7:8 då ett dotterföretag eller ett företag som det finns ägarintresse i om Finansinspektionen medger detta. Förutsättningarna för att ett sådant undantag skall medges är att företaget är situerat i tredje land och det föreligger rättsliga hinder för att överföra information från det företaget, att företaget är av mindre betydelse eller att en sammanställning skulle vara olämplig eller vilseledande med hänsyn till syftet med tillsynen.

Då det finns skäl att undanta ett företag från den gruppbaseade beräkningen och redovisningen och Finansinspektionen medgivit detta undantag finns dock möjligheten för Finansinspektionen att begära att moderföretaget lämnar den information som inspektionen behöver för sin tillsyn över ett dotterbolag som är kreditinstitut eller värdepappersbolag och inte är medtaget i den gruppbaseade redovisningen. Finansinspektionen avgör i varje enskilt fall om ett undantag kan medges, (7:8)

4.3.2.2 Konsolidering⁷⁶

För finansiella företagsgrupper skall en fullständig konsolidering göras av moderföretaget och av alla dess dotterbolag och företag där det finns ägarintressen i som är kreditinstitut, värdepappersbolag, finansiella institut och anknutna företag. Motsvarande utländska företag skall också ingå i konsolideringen. Ett företag där det finns ägarintresse i och som leds av ett kreditinstitut, värdepappersbolag eller holdingföretag med finansiell verksamhet tillsammans med ett eller flera företag, skall konsolideras med den andel som det ägande företaget har i företaget med ägarintresse om ansvaret är begränsat till denna andel.⁷⁷

⁷⁴ Se ovan 4.1.3.2

⁷⁵ Prop. 1994/95:50 s. 240

⁷⁶ Med konsolidering menas olika metoder vid sammanställningen av den samlade ekonomiska ställningen för en finansiell företagsgrupp, t ex fullständig eller proportionell konsolidering. Prop. 1994/95:50 s. 613

⁷⁷ Prop. 1994/95:50 s. 265

När en gruppbaserad redovisning görs skall sålunda en fullständig konsolidering göras av alla företagen som ingår i den finansiella företagsgruppen, kapitaltäckningslagen 6:6.

Vissa undantag görs för samriskföretag där en proportionell konsolidering är tillräcklig, vilket stadgas i 6:7. En metod som kallas klyvningsmetoden skall då användas vilket innebär att en så stor andel av det ägda företags tillgångar m m som belöper på ägarföretaget skall redovisas i den konsoliderade balansräkningen respektive resultaträkningen.⁷⁸ Finansinspektionen kan efter regeringens bemyndigande meddela närmare föreskrifter om hur en konsolidering skall ske, 7:17 7.

Vidare kan regeringen, enligt 6:8, föreskriva att en grupp av företag skall omfattas av bestämmelserna om finansiella företagsgrupper. Denna föreskriftesrätt kan överlåtas till Finansinspektionen, 7:18 2 st. Om ett sådant beslut ges om att reglerna om finansiella företagsgrupper även skall omfatta dessa företag, så kan regeringen respektive inspektionen medge att en proportionell konsolidering får ske enligt 6:7 eller att kapitalandelsmetoden används.⁷⁹

4.3.2.3 Konsoliderad kapitaltäckning

Med konsoliderad kapitaltäckning avses kapitaltäckning på koncernbasis. Enligt kapitaltäckningslagen skall reglerna om kapitalkrav tillämpas även på de övriga företagen i koncernen, d v s de kapitalkrav som gäller för kreditrisker och marknadsrisker skall också tillämpas på den finansiella företagsgruppen, 6:3. De företag som ingår i en finansiell företagsgrupp skall sålunda konsolideras fullständigt. Undantag finns för försäkringsföretag som ej omfattas i det konsoliderade kapitalkravet, BRL 1:11 2 st.

4.3.2.4 Stora exponeringar⁸⁰

Speciella regler gäller för finansiella företagsgrupper och koncerner när det gäller stora exponeringar och från EU har utgivit både direktiv och rekommendationer inom området⁸¹.

I en koncern där moderföretaget är ett kreditinstitut eller ett värdepappersbolag skall exponeringar som ett i koncernen ingående kreditinstitut eller värdepappersbolag har gentemot moder-, dotter-, eller systerföretag undantas vid beräkningen av stora exponeringar, kapitaltäckningslagen 6:10.

⁷⁸ Se vidare årsredovisningslagen (1995:1554) 7:29

⁷⁹ Kapitalandelsmetoden är en metod för partiell konsolidering som innebär att endast det ägande företags andel i det ägda företags resultat och eget kapital tas med i konsolideringen. Metoden tillämpas endast i företag där ägarintresse föreligger, ej vid samriskföretag och då kapitalbindningar föreligger.. Se årsredovisningslagen 7:24-28

⁸⁰ Generellt om stora exponeringar, se avsnitt 4.2.2.

⁸¹ Se ovan 4.1.3.3

Förutsättningen för detta är dock att Finansinspektionen utövar tillsyn över dessa företag och omfattas av samma konsolidering som moderföretaget. Då finns det en tillräcklig och tillförlitlig tillsyn över både de enskilda företagen som koncernen i sin helhet. Anledningen till att undantaget kan medges är att Finansinspektionen löpande har både individuell tillsyn över varje företag i koncernen och gruppbasead tillsyn över hela koncernen samtidigt.⁸² Undantaget är dock endast tillämpligt när det är ett moderföretag som är hemmahörande i Sverige.

För koncerner där moderföretaget är ett holdingföretag med finansiell verksamhet får Finansinspektionen besluta att undantag från begränsningsreglerna skall tillåtas. Det får avgöras i varje enskilt fall om undantag kan tillåtas. Det som är avgörande är om tillsynen över holdingföretaget och dess dotterföretag är så tillfredsställande att undantaget kan medges. Ett medgivande kan endast ges om holdingföretaget är etablerat i Sverige.

4.3.3 Finansinspektionens befogenheter

Om en finansiell företagsgrupp eller institut inte uppfyller vissa krav kan Finansinspektionen företa vissa åtgärder.

4.3.3.1 Svenska bankföretag

Enligt 7:12 kan Finansinspektionen förelägga institutet eller företaget som upprättar den gruppbaseade redovisningen att vidta lämpliga åtgärder om exempelvis kapitalbasen inte är tillräcklig, det finns brister i förvaltnings- och redovisningsrutinerna enligt 10§ eller om man inte nedbringat stora exponeringar till tillåtna nivåer.

Finansinspektionen kan också förelägga vite till ovan nämnda föreläggande enligt 7:15.

Överklaganden av beslut som tas med stöd av 7:12 kan göras hos kammarrätten. Övriga beslut överklagas hos länsrätten (7:16).

Redan vid etablering av den finansiella företagsgruppen kan, som ovan nämnts, Finansinspektionen uppställa vissa krav innan en oktroj beviljas. I BAL 2:3 5 st anges att om det föreligger nära förbindelser mellan banken och någon annan, får oktroj inte beviljas om gruppens organisationsstruktur hindrar en effektiv tillsyn av banken. Föreligger exempelvis nära förbindelser mellan en bank och någon annan som hindrar en effektiv tillsyn över banken, får Finansinspektionen förelägga innehavare av aktier eller andelar som medför att förbindelserna är nära att avyttra så stor del av aktierna eller andelarna att så inte längre är fallet. Vid en sådan situation kan Finansinspektionen besluta om röstförbud för de aktier eller andelar som grundar de nära förbindelserna.

⁸² Prop. 1995/95:50 s. 263

En svåröverskådlig företagsgrupp kan också uppstå efter det att tillstånd givits. Det finansiella företaget måste underrätta tillsynsmyndigheten om koncernens struktur genomgår en avsevärd förändring. Om koncernstrukturen blir oklar ur tillsynsaspekt kan Finansinspektionen ålägga innehavare av aktier eller andelar att avyttra så stor andel att den effektiva tillsynen inte längre hindras. En auktorisation som har beviljats ett finansiellt företag skall även kunna återkallas, om tillsynen förhindras.

I BRL 7 kap. finns bestämmelser som reglerar en situation när det har uppkommit nära förbindelser mellan en bank och någon annan och dessa förbindelser hindrar en effektiv tillsyn av banken. I 7:11 regleras ägarprövning där en förvärvare måste anses såsom lämplig för att få tillstånd till ett förvärv. I andra stycket stadgas att om förvärvet skulle leda till en nära förbindelse mellan banken och någon annan så får ett tillstånd av Finansinspektionen endast ges om förbindelserna inte hindrar en effektiv tillsyn av banken. Enligt 7:14 har Finansinspektionen möjligheter att ingripa mot ägare till kvalificerade innehav då denne motverkar sund utveckling av bankens verksamhet. 7:14b tar sikte på när de nära förbindelserna som uppstått med banken och någon annan, hindrar Finansinspektionens effektiva tillsyn. Inspektionen kan förelägga innehavaren av aktierna eller andelarna att avyttra så stor del av aktierna eller andelarna som gör att innehavet är att anses såsom en nära förbindelse. Vidare kan Finansinspektionen komplettera detta beslut med ett beslut att innehavaren inte får företräda aktierna eller andelarna vid stämma, 2 st.

Ett oktroj-återkallande kan ske enligt 7:16, men det är mycket sällsynt att en sådan sträng sanktion utförs.

4.3.3.2 Utländska bankföretag

Har ett bankföretag som är hemmahörande i ett annat EES-medlemsland och bedriver verksamhet här i Sverige från filial eller genom direkt tillhandahållande av tjänster överträtt bestämmelser enligt svensk lag eller i övrigt visat sig vara olämpliga att utöva sin verksamhet får Finansinspektionen förelägga bankföretaget att göra rättelse, BRL 7:19. Följs inte detta föreläggande skall Finansinspektionen underrätta behörig myndighet i företagets hemland och sker inte rättelse efter det kan inspektionen förbjuda bankföretaget att göra nya åtaganden i Sverige. Dock kan ett förbud ges först efter det att myndigheten i hemlandet har underrättats därom. Har ett bankföretag hemmahörande i ett annat EES-land fått sitt verksamhetstillstånd återkallat i sitt hemland skall Finansinspektionen förbjuda bankföretaget att göra nya åtaganden i Sverige, BRL 7:20.

Utländska bankföretag som är hemmahörande i tredje land och som driver filial här i landet kan få sitt filialtillstånd återkallat om det överträder de

svenska banklagsbestämmelserna eller i övrigt visar sig olämpliga i sitt verksamhetsutförande enligt BRL 7:18. Tillståndet kan också återkallas om bankföretaget inte fullgör sina skyldigheter enligt lagen om insättningsgaranti och förelägga bankföretaget att vidta rättelse. Vidtas inte en rättelse inom ett år får inspektionen återkalla tillståndet. Finansinspektionen skall vidare underrätta behörig tillsynsmyndighet där bankföretaget har sitt säte om inspektionen har vidtagit åtgärder.

4.4 Sammanfattning av Finansinspektionens tillsyn av finansiella företagsgrupper och koncerner

Finansinspektionen är både en tillsynsmyndighet och registreringsmyndighet. Inspektionen skall tillse att bankerna främjar en sund utveckling av verksamheten. Detta är viktigt för att allmänhetens förtroende för det finansiella systemet skall bestå.

Höga krav på stabilitet, effektivitet och god genomlysning av verksamheten uppställs. Detta är speciellt viktigt då det gäller finansiella företagsgrupper och koncerner vari det finns ett bankföretag. Begränsningar gällande stora exponeringar och krav på kapitaltäckning är några av de regler som måste uppfyllas och som gäller för hela företagsgruppen respektive koncernen. För finansiella företagsgrupper och koncerner görs en gruppbaserad tillsyn vilket innebär att lagens bestämmelser om kapitalkrav, stora exponeringar m m skall tillämpas på en koncern där en bank eller ett kreditinstitut ingår. En gruppbaserad redovisning skall inlämnas till Finansinspektionen vilket möjliggör en kontroll över gruppens sammanlagda ekonomiska ställning exempelvis rörande kapitaltäckning och stora exponeringar.

Banken har en skyldighet att lämna upplysningar och information som inspektionen behöver för att fullgöra tillsynen. Detta gäller även för utländska bankers verksamhet genom filialer i Sverige. Till följd av andra banksamordningsdirektivet är Finansinspektionens tillsynsansvar och svenska rörelseregler tillämplighet begränsade i fråga om filialer till banker hemmahörande i något av EES-länderna. Svenska bankers filialer inom EES står däremot under Finansinspektionens tillsyn. Detta följer av principerna om hemlandsauktorisering och hemlandstillsyn. Ett nära samarbete eftersträvas mellan medlemsländernas tillsynsmyndigheter för att underlätta tillsynen och för kontroll av att auktorisationsvillkoren uppfylls. Informationen behövs även för att kunna övervaka institutens likviditet, soliditet, inlåningsgaranti, begränsning av större engagemang samt rutiner för redovisning och interna kontroll.

Uppfyller inte instituten de krav som uppställs av lagregler och motverkas effektiv tillsyn av banken kan Finansinspektionen vidta åtgärder. Exempel på dessa åtgärder är förelägganden av olika slag. Inspektionen kan förelägga en stor ägare att avyttra aktier eller andelar eller meddela röstförbud. Vidare kan inspektionen förelägga institutet att nedbringa stora exponeringar, vilket kan förenas med ett vitesföreläggande. I de flesta fall räcker det med varningar då ett institut har överträtt vissa bestämmelser men rättas inte överträdelserna till kan Finansinspektionen återkalla bankens otkroj.

5. Sammanfattning

Syftet med denna uppsats har varit att dels beskriva Finansinspektionens uppgifter gällande tillståndsgivning och tillsyn över finansiella företagsgrupper och koncerner där en bank ingår och dels kartlägga den reglering som gäller för dessa företag.

För att en bank skall få ingå i en koncern eller då en finansiell företagsgrupp etableras gäller speciella regler som måste iakttas. Reglerna återfinns främst i BRL, BAL och kapitaltäckningslagen.

Det är Finansinspektionen som har uppgiften att bereda och pröva de ärenden som rör tillstånd för sådana etableringar och att lagreglerna följs. Endast de institut som uppfyller fastställda ingångskrav och som kan förväntas följa lagens krav kan få tillstånd av Finansinspektionen.

När en koncernbildning skall ske där ett bankföretag kommer att ingå krävs ett tillstånd av regeringen eller Finansinspektionen. Detta gäller även om förvärvet inte avser hela rörelsen men en inte obetydlig del därav. Kriteriet är om förvärvarens sammanlagda innehav kommer att utgöra ett kvalificerat innehav vilket medför att ett tillstånd måste erhållas från Finansinspektionen. Inspektionen kommer då att kontrollera att ägaren är lämplig och att denne inte kan antas motverka en sund utveckling av bankens verksamhet.

Vid en koncernbildning där det är ett icke-finansiellt företag är moderbolag medför detta särskilda risker. Före 1996 fanns en speciell regel där ett sådant företag endast fick förvärva ett bankföretag om det fanns särskilda skäl. Regeln har nu ändrats och istället täcks de risker upp genom övriga regler i banklagstiftningen. Reglerna om t ex banksmitta och ägarprövning gör att en sådan koncernbildning nu är möjlig i större grad än förut.

Vidare måste tillstånd inhämtas vid fusioner och för förvärv av aktier i försäkringsbolag. Speciell lagstiftning gäller när en koncern består av både försäkringsföretag och banker. Exempelvis berörs inte försäkringsföretaget av de banksmittobestämmelser som gäller för de övriga företagen i koncernen.

Inom EU finns speciella principer och regler för bankföretag när de vill etablera sig i ett annat medlemsland. Fri etableringsrätt och hemlandsauktorisering gäller inom EU vilket innebär att en bank eller ett annat kreditinstitut som redan erhållit en auktorisation i sitt hemland kan etablera en filial eller ett dotterbolag i ett annat medlemsland utan att behöva söka auktorisation i det aktuella landet. En bank från tredje land behöver dock söka auktorisation för att kunna etablera sig inom EU.

Då en finansiell företagsgrupp eller koncern är etablerad står de under Finansinspektionens tillsyn. Det är viktigt att få en överblick och en helhetsbild av företagsgruppen respektive koncernen för att en rättvisande bild av dess risksituation skall framträda. De sk banksmittoreglerna gäller för alla de företag som ingår i koncernen, även de som inte i vanliga fall skulle beröras av banklagstiftningen. Regler om gruppbaserad redovisning, kapitaltäckning och stora exponeringar måste således följas av samtliga företag i koncernen. Undantagna är endast försäkringsföretag. Syftet med dessa banksmittobestämmelser är att uppnå stabilitet och säkerhet inom det finansiella systemet. Det är Finansinspektionens ansvar att dessa mål uppnås och dess uppgift är bl a att i tid upptäcka och motverka en utveckling som hotar stabiliteten i såväl enskilda institut som i det finansiella systemet.

EU har givit de grundläggande direktiven inom detta område och vår svenska lagstiftning är baserad på dessa. Inom EU gäller hemlandstillsyn vilket innebär att det är hemlandsmyndigheten som utför tillsynen av filialer etablerade i ett annat medlemsland. Världlandet svarar endast för tillsynen av institutets likviditet. Samarbete mellan de olika ländernas tillsynsmyndigheterna skall främjas och de skall förse varandra med den information som behövs för att de skall kunna utföra sina tillsynsuppgifter.

Sammanfattningsvis kan sålunda sägas att lagstiftningen för bankföretag och de företag som ingår i en koncern där en bank ingår är strängare än för vanliga aktiebolag. Detta beror i mångt och mycket på bankernas speciella roll i samhället. Allmänheten måste känna förtroende för bankerna. Inte bara insättarnas krav på att de skall ha trygghet mot förlust av sina insatta medel måste tillgodoses. Det måste även finnas en allmän förvissning om att bankerna agerar seriöst på marknaden. Finansinspektionen har därför en mycket viktig roll i sin uppgift som tillsynsmyndighet.

Vidare kan sägas att EU har haft ett stort inflytande på vår svenska banklagstiftning. Principer och direktiv om fri etableringsrätt, hemlandsauktorisering och hemlandstillsyn är några av de principer som fört utvecklingen framåt inom bankrätten. Utvecklingen har gett bankerna större möjligheter att etablera sig utomlands, men med dessa möjligheter ökar även de risker som är involverade i en bankverksamhet. Det är därför viktigt med en väl fungerande tillsynsmyndighet som har tillräckliga befogenheter och sanktionsmedel till förfogande samt att samarbetet över gränserna fungerar tillfredsställande.

Källförteckning

Litteratur

Afrell L., Klahr H., Samuelsson P. *Lärobok i kapitalmarknadsrätt*, Juristförlaget, Stockholm 1995.

Bergqvist S., Nyström M. *Bank- och livförsäkringsverksamhet inom EG - etablerings- och tjänstefrihet*, Juristförlaget, Stockholm 1990.

Bökmark J., Lundquist U., Strandman Ullrik C., Walberg M. *Bankboken Kommentar till bankrörelselagen, bankaktiebolagslagen och lagen om åtgärder mot penningtvätt*, CE Fritzes AB, Stockholm 1994.

Ekelund T. *Finansinspektionen och dess verksamhet*, Avthentes, Stockholm 1996.

Finansinspektionen *En presentation*, Stockholm 1998.

Freij L., Kemikalieinspektionen m fl, *Tillsyn Ett diskussionsmaterial från fyra tillsynsmyndigheter*, Solna 1995.

Funered U. *Bankernas risktagande*, Nerenius och Santéus Förlag, Stockholm 1994.

Jungerhem S. *Banker i fusion*, Företagsekonomiska institutionen, Uppsala 1992.

Riksrevisionsverket *Statens tillsyn av den finansiella sektorn*, Stockholm 1994.

Svenska Bankföreningen *Bankerna och EU (13 uppl)*, Stockholm 1996.

Thunman C.G., Eriksson K. *Bankmarknadens ändrade konkurrensbild, Bankmarknader i förvandling*, Studentlitteratur, Lund 1990.

Lagförarbeten

Prop 1992/93:68 Ändringar i aktiebolagslagen

Prop 1992/93:89 Ändrad lagstiftning för banker och andra kreditinstitut med anledning av EES-avtalet m m

Prop 1994/95:50 Nya kapitaltäckningsregler m m

Prop 1994/95:70 Ändringar av den bolagsrättsliga lagstifningen för bank- och försäkringsområdet med anledning av EES-avtalet

Prop 1994/95:184 Genomförande av EG:s tredje skade- respektive livförsäkringsdirektiv

Prop 1995/96:74 Ökad bankkonkurrens

Prop 1995/96:173 Förstärkt tillsyn över finansiella företag

Offentliga utredningar

SOU 1991:2, *Finansiell tillsyn*, Allmänna förlaget, Stockholm 1991.

Ds 1990:57, *Branschglidning i den finansiella sektorn*, Allmänna förlaget, Stockholm 1990.

EG-direktiv

Rådets direktiv 77/780/EEG av den 12 december 1977 om samordning av lagar och författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut - Första banksamordningsdirektivet.

Rådets direktiv 83/350/EEG av den 13 juni 1983 om tillsyn av kreditinstitut på konsoliderad grund.

Rådets direktiv 89/646/EEG av den 15 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar om rätten att starta och driva verksamhet i kreditinstitut - Andra banksamordningsdirektivet.

Rådets direktiv 92/30/EEG av den 6 april 1992 om gruppbaserad tillsyn över kreditinstitut.

Rådets direktiv 92/121/EEG av den 21 december 1992 om övervakning och kontroll av kreditinstitutens större engagemang.

Rådets direktiv 93/6/EEG av den 15 mars 1993 om kapitalkrav för värdepappersföretag och kreditinstitutl.

Rådets direktiv 95/26 EG av den 28 juni 1995 om ändring av direktiv 77/780/EEG och 89/646/EEG om kreditinstitut, direktiv 73/239/EEG och 92/49/EEG om andra direkta försäkringar än livförsäkringar, direktiv 93/22/EEG om tjänster inom värdepappersområdet och direktiv 85/611/EEG

om företag för kollektiva investeringar i överlåtbara värdepapper - BCCI-direktivet.